

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav řeckých a latinských studií

Bakalářská práce

Kristýna Loušová

Prézens historický v klasické řečtině a jeho ekvivalenty v češtině

Historical present in Classical Greek and its equivalents in Czech

Praha, 2019

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Dagmar Muchnová, CSc.

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala doc. Muchnové za laskavé a podnětné vedení při psaní této práce a rodině a přátelům za trpělivost.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 16. 7. 2019

.....

Kristýna Loušová

Klíčová slova

prézens historický, přítomný čas ve starořečtině, přítomný čas v češtině, starořecké sloveso

Key words

historical present, present tense in Ancient Greek, present tense in Czech, Ancient Greek verb

Abstrakt

Tato bakalářská práce pojednává o přezentu historickém v řečtině a srovnává jej s přezentem historickým v češtině.

První část práce shrnuje dosavadní poznatky o přezentu historickém a ověřuje jejich platnost na samostatné analýze třetí knihy Hérodotových *Dějin*. Všechny výskyty přezentu historického jsou sepsány do přiložené tabulky a posouzeny z hlediska morfologických, sémantických, syntaktických a naratologických kritérií.

Ve druhé části je popsán přezens historický v češtině a jeho hlavní rozdíly oproti fungování v řečtině. Na analýzu výskytů přezentu historického ve třetí knize Hérodotových *Dějin* navazuje analýza jejich převodu do českého překladu.

Abstract

This bachelor's thesis studies the historic present in Ancient Greek and compares it with the historic present in Czech language.

In the first part of the work the most important opinions and studies on the topic are summarized. The next part consists of the close analysis of the historic presents that one can find in the 3rd book of *The Histories* written by Herodotus. Every single occurrence of the historic present in the 3rd book is put down into the table attached to the thesis and analyzed with respect to the morphological, semantic, syntactic and narratologic criteria.

In the second part the historic present in Czech language is described and the main differences between the Czech and Greek historic present are explained. The analysis of the occurrences in the 3rd book continues here in the analysis how the particular Greek historic presents were translated into Czech.

Obsah:

1. Úvod.....	7
2. Současný pohled na prézens historický.....	8
2.1. Funkce prézentu historického.....	11
2.2. Charakteristické rysy prézentu historického.....	12
2.3. Pozice v narativu.....	13
3. Prézens historický: analýza.....	15
3.1. Jednotlivé charakteristické rysy.....	16
3.1.1. Osoba.....	16
3.1.2. Číslo.....	17
3.1.3. Teličnost.....	18
3.1.4. Slovesný rod.....	20
3.1.5. Souřadnost.....	21
3.1.6. Zápor.....	22
3.1.7. Partikule.....	23
3.1.8. Dle pozice v narativu.....	27
3.2. Shrnutí.....	31
3.2.1. Jednotlivá kritéria.....	31
3.2.2. Adverbiální určení času.....	32
3.2.3. Sémantické rozdělení sloves.....	33
3.2.4. K funkci prézentu historického.....	34
4. Prézens historický v češtině.....	35
4.1. Prézens registrující.....	36
4.2. Prézens historický.....	37
4.3. Prézens synoptický.....	38
5. K analýze českých překladů.....	38
6. Závěr.....	40
7. Bibliografie.....	41
8. Příloha.....	44

1. Úvod

K tématu této práce mne přivedl zájem o to, jakým způsobem lze překládat prézens historický do češtiny. Jelikož jde o praktický stylistický prostředek, překvapilo mne, jak málo se této problematice se badatelé dříve věnovali. V této práci jsem se proto pokusila zejména o shrnutí nejnovějších poznatků, které přinesla práce Alberta Rijksbarona,¹ a snažila jsem se je prakticky aplikovat na samostatnou analýzu textu a tím ověřit jejich platnost. Celá práce je rozdělena na tři hlavní části.

Kapitola *Současný pohled na prézens historický* představuje základní charakteristiku prézentu historického, způsob jeho užití z hlediska funkce a rozdělení podle jeho pozice ve vyprávění. Zahrnuje též stručný komentář k vývoji popisu prézentu historického tak, jak byl uváděn velkými gramatiky od 19. století až do současnosti.

Následuje analýza výskytů prézentu historického ve třetí knize Hérodotových *Dějín*. Narativní prózu jsem zvolila proto, že s prézentem historickým se nejčastěji setkáme ve vyprávění a to bývá nejobvyklejším slohovým postupem historiografie. Jako základní kritéria jsem použila charakteristické rysy prézentu historického a také rozdělení podle pozice v narativu představené v předcházející části. Výsledkem analýzy je tabulka, která je přiložena v příloze. U každého kritéria jsou uvedeny příklady, které podrobně ukazují, jak jsem při své práci postupovala. Závěrečná část této kapitoly popisuje výsledky, které analýza přinesla.

Poslední část této práce je věnována srovnání prézentu historického v řečtině a v češtině. Opírá se především o zajímavý článek F. Esvana², který ukazuje některé spojitosti i překvapivé rozdíly.

Jelikož jsem si na počátku kladla otázku, jakým způsobem je prézens historický překládán do češtiny, využila jsem tři překlady analyzovaného řeckého textu. Následuje proto pasáž, která nastiňuje, jak k této otázce přistoupili jednotliví překladatelé.

---

¹ Rijksbaron (2006a, 2006b)

² Esvan (2006)

2. Současný pohled na prézens historický

V posledních desetiletích je prézentu historickému věnována větší pozornost, než tomu bylo dříve. Vzniklo několik specializovaných příspěvků, jako *On False Historic Presents in Sophocles (and Euripides)*³, *The verbal aspect of the historical present indicative in narrative*⁴ a v neposlední řadě sborník *The historical present in Thucydide: Sémantique et fonction narrative*.⁵

Indikativem prézentu se vyjadřuje děj probíhající v okamžiku promluvy. Rutger J. Allan ve svém článku⁶ navrhuje pro přiblížení jeho užívání termín *epistemická bezprostřednost* (epistemic immediacy). Epistemická bezprostřednost značí dostupnost děje vyjádřeného indikativem prézentu pro účastníky promluvy. Užití sekundárního času naopak vytváří epistemický odstup. Allan uvádí dva argumenty, jeden morfologický a druhý sémantický. Z morfologického hlediska jsou to primární koncovky, kterým není možné přiřknout žádný časový (augment ani futurum -σ-) či modální odstín (konjunktiv -η-/ -ω- ani optativ -ι-). Ze sémantického hlediska je prézens bezpříznakový a tedy bezprostřední, protože označuje „současnou pozici v realitě“⁷.

Prézens historický (též prézens vyprávěcí nebo narativní), kterým se ve vyprávění nahrazuje aorist nebo imperfektum, vyjadřuje děj probíhající v minulosti, ale jeho přítomná forma navozuje pro účastníky promluvy dojem této bezprostřednosti. Rijksbaron ve své *Syntaxi*⁸ prézens historický charakterizuje pomocí rozporu s imperfektem a aoristem. Jelikož přítomný čas je sám o sobě nevhodný pro popis minulého děje, vytváří jeho užití efekt „pseudopřítomnosti nebo pseudookamžiku promluvy“⁹. Vyprávěč se tím dostává do pozice očitého svědka. Jelikož výběr tohoto prostředku není náhodný, čtenář/posluchač dostává signál,

---

³ Rijksbaron (2006b)

⁴ Runge (2009) dostupné online (<http://www.ntdiscourse.org/docs/ReconsideringHP.pdf>; poslední vstup 5. 7. 2019)

⁵ Lallot (2011)

⁶ Allan (2011, s. 37-64)

⁷ Lallot (2011, s. 39)

⁸ Rijksbaron (2006a, s. 22).

⁹ Rijksbaron (2006a, s. 22)

že konkrétní děj je pro další vývoj zápletky rozhodující. Tuto rozhodující platnost prézentu historického Rijksbaron ilustruje na příkladu z Eurípidovy *Médey*¹⁰:

ἡ δ' , ὡς ἐσεῖδε κόσμον, οὐκ ἠνέσχετο,
ἀλλ' ἦνεσ' ἀνδρὶ πάντα, καὶ (...)
λαβοῦσα πέπλους ποικίλους ἠμπέσχετο,
χρυσοῦν τε θεῖσα στέφανον ἀμφὶ βοστρύχοις
λαμπρῶ κατόπτρῳ σχηματίζεται κόμην, (...)
κάπειτ' ἀναστᾶσ' ἐκ θρόνων διέρχεται (...)
τοῦνθένδε μέντοι δεινὸν ἦν θέαμ' ἰδεῖν:
χροῖαν γὰρ ἀλλάξασα λεχρία πάλιν
χωρεῖ τρέμουσα κῶλα... (E. Med. 1156-1169)

Když uviděla roucho, nemohla se dočkat a vše svému muži dovolila. (...) A vzala si plášť obarvený mnoha barvami, oblékla si jej a na vlasy si položila zlatý věnec. Před naleštěným zrcadlem si upravila vlasy. (...) Vstala z trůnu a procházela se (...), když tu nastala strašlivá podívaná: neboť se zastavila v křeči s třesoucími se údy a její kůže změnila barvu.

V tomto příkladu se jedná o *praesens dramaticum*, který mezi aoristy jasně označuje okamžik největšího dramatu, kdy na Glauké začíná působit jed a ona umírá.

Prézens historický se tu sice objevuje v básnickém vyprávění, ale zároveň se většina autorů shoduje, že se nikdy nevyskytuje u Homéra. Rijksbaron tento fakt vysvětluje „eyewitness“ efektem prézentu historického.¹¹ Kdyby jej básník jakožto vypravěč použil, stavěl by se do role očitého svědka, čímž by se dostal do mýtického času a prostoru, který náleží jen Múzám. Toto jeho počínání by se pak dalo vykládat jako ὕβρις.

Badatelé se shodují, že původ prézentu historického je již v praindoevropském jazyce a jeho užívání zůstalo ve všech indoevropských jazycích¹². Jeho základní funkcí je zdůraznění dějů, které jsou rozhodující pro další vývoj vyprávění.¹³ Tradičně se dělí na *praesens tabulare*

---

¹⁰ Rijksbaron (2006a, s. 22-23)

¹¹ Rijksbaron (2006a, s. 23)

¹² Kühner, Gerth (1898, s. 132), Maloney (2014, s. 161)

¹³ Lallot (2011, s. 5)

(též *annalisticum*) a *praesens dramaticum*.¹⁴ *Praesens tabulare* označuje případy, kdy je několik dějů v řadě vyjádřeno prezentem historickým. Jako příklad Rijksbaron uvádí začátek Xenofóntovy *Anabasis*:

Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος γίνονται παῖδες δύο (...) Κῦρον δὲ μεταπέμπεται (...) ἀναβαίνει οὖν ὁ Κῦρος (...) Τισσαφέρνης διαβάλλει τὸν Κῦρον πρὸς τὸν (...) ὁ δὲ πείθεται καὶ συλλαμβάνει Κῦρον (...) ἡ δὲ μήτηρ (...) αὐτὸν ἀποπέμπει (...) ὁ δε (...) βουλευέται ὅπως (...) Παρύσατις μὲν δὴ ἡ μήτηρ ὑπῆρχε τῷ Κύρῳ. (X. *An.* 1. 1. 1-4)

Dáreiovi a Parysatidě se narodili dva synové (...) Kýra povolal (...) Kýrus tedy přišel (...) Tissafernés pomluvil Kýra u bratra (...) Ten mu uvěřil a Kýra spoutal (...) Avšak matka ho poslala zpět (...) Kýros plánoval, jak (...) matka Parysatis však náležela Kýrovi.

Praesens tabulare se často užívá pro zdůraznění významných životních událostí jednotlivce, jako je narození, svatba, smrt a pohřeb.¹⁵ V tomto příkladu začíná vyprávění narozením obou bratrů a vyznačuje důležité příčiny následujících událostí. Příkladem pro *praesens dramaticum* může být například známé vyprávění o Kandaulovi z první knihy Hérodota:

παρῆν καὶ ἡ γυνή. ἐσελθοῦσαν δὲ καὶ τιθεῖσαν τὰ εἴματα ἐθηεῖτο ὁ Γύγης, ὡς δὲ κατὰ νότου ἐγένετο ἰούσης τῆς γυναικός ἐς τὴν κοίτην, ὑπεκδὺς ἐχώρεε ἔξω, καὶ ἡ γυνὴ ἐπορᾷ μιν ἐξιόντα. (Hdt. 1. 10. 1-2)

(...objevila se i žena. Gygés ji viděl, jak vchází a svléká si šaty. Když se potom otočená zády chystala do postele, vyklouzl ven a odešel. A žena ho viděla vycházet.)

Zde *praesens dramaticum* označuje pouze jeden děj, událost, která je rozhodující pro další vývoj vyprávění.

Na rozdělení prezentu historického na *praesens tabulare* a *praesens dramaticum* se shoduje většina autorů (Kühner-Gerth 1898, Rijksbaron 2006). Eduard Schwyzer¹⁶ navrhuje termín *prézens expresivní* pro *prézens dramatický* a *prézens inexpressivní* pro *prézens analistický*. Yves Duhoux ve své gramatice¹⁷ pracuje s dvojicí termínů *prézens expresivní* a

¹⁴ Rijksbaron (2006a, s. 24)

¹⁵ Rijksbaron (2006a, s. 23)

¹⁶ Schwyzer, Debrunner (1950, s. 272-273)

¹⁷ Duhoux (1992, s. 346)

prézens analistický. Herbert Smyth¹⁸ ztotožňuje prézens historický s *prasentem dramaticum* a vyděluje pouze *praesens tabulare*.

Prézens historický se užívá ve vyprávění místo imperfekta či aoristu. Tyto minulé časy vyjadřují děj, který se skutečně odehrál, nikdy ne děj virtuální¹⁹. Podle některých badatelů může nahrazovat jak imperfektum tak i aorist (Kühner, Gerth 1898, Smyth 1976²⁰), podle některých pouze aorist (Goodwin, Gulick, 1958²¹, Schwyzer, Debrunner 1950). Většina autorů se shoduje, že se prézens historický objevuje primárně v hlavních větách a pouze vzácně ve vedlejších (Kühner, Gerth 1898, Schwyzer, Debrunner 1950, Rijksbaron 2006).

2.1. Funkce prézentu historického

Jak již bylo zmíněno, základní funkcí prézentu historického v řečtině je označení rozhodujících dějů ve vyprávění. To má dvojí efekt – vyprávění na čtenáře působí dramatičtěji a vypravěč se staví do role očitého svědka, čímž se svým způsobem distancuje od kontroly nad vyprávěním²² a čtenář získává dojem, že příběh plyne bez vypravěčova zásahu.

Další funkcí, kterou jako první uvádí Schwyzer, je uvedení nového děje nebo epizody na začátku vyprávění.²³ Tím se vyprávění rozděluje do menších souřadných celků. Cambridžská mluvnice řečtiny²⁴ jako příklad pro tuto funkci uvádí úryvek z Xenofontovy *Anabasis*:

Κῦρος (...) ὄρμητο ἀπὸ Σάρδεων: καὶ ἐξελαύνει διὰ τῆς Λυδίας. (X. *An.* 1. 2. 5.)

Kýros byl povolán ze Sard: a vyšel skrze Lýdii.

---

¹⁸ Smyth (1976, s. 422)

¹⁹ Schwyzer, Debrunner (1950, s. 272-273)

²⁰ Smyth (1976, s. 422)

²¹ Goodwin (1958, s. 267–268)

²² Lallot (2011, s. 39)

²³ Schwyzer, Debrunner (1950, s. 271)

²⁴ Huitink, Boas, de Bakker (2019, s. 431)

Adriaan Rademaker a Michel Buijs ve svém příspěvku²⁵ prezentují ještě další funkci, která vychází právě z „eyewitness“ efektu. Jejich analýza dvou bitevních scén z Thúkýdida (1. 45-51 a 1. 56-66) ukazuje, že tento autor spojovaný s vědeckou neutralitou v historiografii používá prézens historický k popisu děje z pohledu Athéňanů. Prézens historický tu nezvýrazňuje rozhodující momenty celého děje, ale rozhodující kroky, které koná nepřátelská strana, v daném případě Korint’ané, a na které Athéňané pouze reagují.²⁶ Jedná se zde o děje, které jsou důležité z hlediska interpretace příběhu. V případě obléhání města Poteidaia se prézens historický vůbec neobjevuje v části, kde si na ni Athéňané dělají nárok, ale až v následující pasáži, kde zdůrazňuje kroky, které následně činí obě strany.²⁷ Podobně ve druhé analyzované pasáži prézens historický hned v úvodu popisuje příplutí Athéňanů na Korkýru. Rademaker a Buijs zavrhuji možnost, že by zde mohl být prézens historický užit ve snaze oživit vyprávění, a interpretují jej jako bezpříznakovou formu, která neutralizuje záměr, se kterým Athéňané přípluli.²⁸

2.2. Charakteristické rysy prézentu historického

Albert Rijksbaron²⁹ definuje následující rysy prézentu historického:

1. Prézens historický se vyskytuje téměř výhradně ve vyprávění.
2. Prézens historický se užívá v deklarativních větách, téměř se nevyskytuje ve zvolání ani v otázkách³⁰.
3. Prézens historický najdeme nejčastěji ve třetí osobě, výjimečně v první, ale nikdy ne ve druhé.³¹
4. V prézentu historickém nelze užít všechna slovesa. Vzhledem k jeho funkci se jedná především o slovesa telická, tedy taková, která směřují k dokončení děje. Slovesa durativní ani stavová, např. *ἔστί*, *καίται*, *μένει*, *ἔχει*, *νομίζει*, *εὔδει* nejsou nikdy v prézentu historickém použita, popisují spíše okolnosti děje. Agens je navíc obvykle životný, tj. člověk nebo antropomorfní bytost, zřídka přírodní úkaz.³²

---

²⁵ Rademaaker, Buijs (2011, s. 115-158)

²⁶ Rademaker, Buijs (2011, s. 119-120)

²⁷ Rademaker, Buijs (2011, s. 138)

²⁸ Rademaker, Buijs (2011, s. 154)

²⁹ Lallot (2011, s. 6-10)

³⁰ Lallot (2011, s. 6) Rijksbaron v poznámce uvádí výjimku rétorických otázek, které jsou z hlediska pragmatiky považované za tvrzení.

³¹ Lallot (2011, s. 7) jako příklad pro prézens historický v první osobě je uvedeno několik sloves ze Sofoklea.

³² Lallot (2011, s. 7) Rijksbaron uvádí i příklad z Xenofonta, kde je podmětem přírodní jev (*χειμὼν*).

5. Prézens historický je obvykle v aktivním slovesném rodě, nikoliv v pasivním, jelikož rozhodující děje jsou obvykle popisovány z hlediska konajícího subjektu.
6. Prézens historický se vyskytuje především v hlavních větách, jen vzácně ve vedlejších.³³
7. Prézens historický se vyskytuje pouze v kladných větách, jelikož popisuje primárně skutečné události, které se staly.
8. Věty, ve kterých se nachází prezens historický, obvykle obsahují partikule δέ nebo καί.³⁴³⁵ Minimálně se používá γάρ, které uvozuje spíše okolnostní děje. Allan poznamenává, že καί zdůrazňuje nepřerušenosť epizody, zatímco δέ obrát ve vyprávění.³⁶

Allan k těmto kritériím ještě podotýká, že vycházejí z bezpříznakovosti indikativu prezenta. Zápor, pasivum, podřadné věty nebo některé partikule jsou příznakové prostředky a jako takové jdou proti základní funkci prezentu historického.³⁷ Z téhož důvodu se ve větách s prezentem historickým neobjevují časová adverbia, která by narušila efekt zpřítomnění zvýrazněním konkrétního bodu na časové ose.³⁸

Toto jsou základní charakteristiky prezentu historického, které jsem se rozhodla použít jako kritéria v analytické části této práce. K nim ještě přistoupí jedno kritérium.

2.3. Pozice v narativu

Allan totiž ve svém příspěvku³⁹ přichází s koncepcí, která umožňuje klasifikovat prezens historický z pozičního hlediska. Jelikož je prezens historický rétorický prostředek, pomocí kterého vypravěč zvýrazňuje určité děje v běhu událostí a klade je tak do popředí, klade si otázku, jakým způsobem se prezens historický chová v konkrétním narativu. Rozlišuje proto tuto narativní strukturu:⁴⁰

1. Abstrakt

³³ Lallot (2011, s. 8) Rijksbaron v poznámce užívá jako příklad dva výskyty z Thúkýdida: 7. 81. 4 ἕως κυκλοῦται a 7. 84. 3 ὡς δὲ γίνονται ἐπ' αὐτῶ.

³⁴ Lallot (2011, s. 8) z Rijksbaronovy analýzy první knihy Hérodotových *Dějín* na straně 8 vyplývá výrazná převaha δέ (43) nad καί (7)

³⁵ Lallot (2011, s. 8) jako další možnosti jsou uvedeny partikule γάρ, ἀλλά nebo asyndetické uvození.

³⁶ Allan (2011, s. 41)

³⁷ Allan (2011, s. 41)

³⁸ Allan (2011, s. 42)

³⁹ Allan (2011, s. 37-64)

⁴⁰ Allan (2011, s. 43)

2. Orientace
3. Epizoda – a. Komplikace, b. Vrchol, c. Rozuzlení
4. Kóda
5. Evaluace

Tento model analýzy narativu vychází z evaluačního modelu Labova a Waletzského, který zdůrazňuje hodnotící funkci vyprávění.⁴¹ Martin Hájek popisuje jeho jednotlivé části následovně:⁴²

Abstrakt nastiňuje vyprávění a v krátkosti jej shrnuje. Dobře to ilustrují úvodní věty z pohádkových příběhů, Hájek zde konkrétně cituje z Erbenových Pohádek: „Byl jeden král, a byl tak rozumný, že i všem živočichům rozuměl, co si povídali. A poslouvejte, jak se tomu naučil.“⁴³ V případě narativu, který je analyzován v této práci, můžeme jako příklad uvést začátek vyprávění o Kambýsově výpravě do Etiopie:

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Καμβύσης ἐβουλεύσατο τριφασίας στρατηίας, ἐπὶ τε Καρχηδονίους καὶ ἐπὶ Ἀμμωνίους καὶ ἐπὶ τοὺς μακροβίους Αἰθίοπας, οἰκημένους δὲ Λιβύης ἐπὶ τῇ νοτίῃ θαλάσῃ. (Hdt. 3. 17. 1.)

*Potom si Kambyses usmyslil podniknout tři válečné výpravy: proti Kartagiňanům, proti Ammónským a proti dlouhověkým Aithiopům, kteří sídlí u jižního libyjského moře.*⁴⁴

Orientace čtenáři ukazuje základní kulisy vyprávění, jako je čas děje, místo, kde se odehrává, a jeho účastníci. Jako příklad může sloužit následující úryvek:

Ἀπρίεω δὲ ὧδε καταραιοημένου ἐβασίλευσε Ἄμασις, νομοῦ μὲν Σαῖτεω ἑών, ἐκ τῆς δὲ ἦν πόλιος, οὐνομά οἱ ἐστι Σιούφ. (Hdt. 2. 172. 1.)

Když byl Apries takto svržen, stal se králem Amasis. Pocházel z kraje saidského; z města jménem Siuf.

Komplikace tvoří jádro vyprávění. Obsahuje děj, který může být prostý, ale často je v této části narušena úvodní situace předestřená čtenáři v částech abstraktu a orientace. Allan tuto část nazývá neutrálním termínem epizoda a na rozdíl od evaluačního modelu Labova a

⁴¹ Hájek (2014, s. 168)

⁴² Hájek (2014, s. 169-175)

⁴³ Erben (1976)

⁴⁴ Překlady v této pasáži pocházejí z překladu J. Šonky: Hérodotos (2004)

Waletzského ji dále dělí na menší úseky: a) *komplikace*, tedy část, ve které přichází narušení děje, b) *vrchol*, kde toho narušení dosahuje nejkrajnější meze, a c) *rozuzlení*, které přináší vyřešení komplikace. Rozuzlení evaluační model vyděluje jako zvláštní část oddělenou od komplikace.

Následuje *kóda*, krátký dovětek za vyprávěním, který předznamenává návrat do času vyprávění. Hájek jako příklad uvádí všeobecně známou univerzální větu z pohádek: „... a jestli nezemřeli, tak tam žijí dodnes.“⁴⁵ V Hérodotovi můžeme nalézt následující příklad:

Ὁ μὲν νυν τῶν Περσέων τούτων θάνατος οὕτω καταλαμφοθεῖς ἐσιγήθη. (Hdt. 5. 21. 2.)

Tím způsobem byla smrt těch Peršanů zahlazena a utulána.

Poslední částí je pak *evaluace*. *Evaluace* je z pohledu tohoto modelu nejvýznamnější částí, protože vysvětluje důvod vyprávění. Osvětluje vztah mezi vypravěčem a vyprávěním. Z času popisovaných událostí se vrací zpět do času vyprávění a předkládá hodnocení vypravěče. Jako příklad lze uvést úryvek ze třetí knihy Hérodota:

Οὕτω μὲν νυν ταῦτα νενόμισται, καὶ ὀρθῶς μοι δοκῆει Πίνδαρος ποιῆσαι, νόμον πάντων βασιλέα φήσας εἶναι. (Hdt. 3. 38. 4.)

Tak tomu je s obyčejí a myslím, že správně pravil v básni Pindaros, že zvyk je králem všeho.

Podle Allana se pak *prézens historický* objevuje nejvíce v těchto částech: 1. *Vrchol*, 2. *Komplikace*, 3. počátek *Epizody* před *Komplikací*,⁴⁶ přičemž četnost jeho výskytů v části vyprávění *Vrcholu* koreluje s jeho funkcí zdůraznění rozhodujících událostí. Na začátcích *Epizod* pak uvádí jako nejčastější slovesa ἀφικνέομαι, πέμπω, στρατεύομαι nebo χωρέω, což jsou slovesa, která uvádějí novou situaci.

3. *Prézens historický: analýza*

V následující analýze je platnost těchto charakteristických rysů *prézentu historického* ověřena na konkrétním textu. Jelikož se *prézens historický* objevuje ve vyprávění, zvolila jsem jako pracovní text třetí knihu Hérodotovych *Dějin*.⁴⁷ Každý vyhledaný *prézens historický* jsem

---

⁴⁵ Hájek (2014, s. 174)

⁴⁶ Allan (2011, s. 44)

⁴⁷ Hérodotos (1987)

posoudila z hlediska Rijksbaronových 7 kritérií, která jsou uspořádána do tabulky, která je uvedena jako příloha této práce. První sloupec pro snazší orientaci uvádí číslo výskytu. Ve druhém sloupci jsou vypsány všechny prezenty historické ze třetí knihy Hérodových *Dějín*. Třetí sloupec uvádí jejich přesný výskyt. Od čtvrtého sloupce začíná posuzování z hlediska Rijksbaronových kritérií, tedy zda se sloveso nachází v deklarativní větě (v), nebo ne (x). V pátém sloupci je určena osoba, ve které je daný slovesný tvar utvořen. V šestém sloupci jsou rozdělena telická a atelická slovesa. V sedmém sloupci je uvedeno, zda je sloveso aktivní (v), nebo mediopasivní (mp), v osmém sloupci je určeno, zda je věta, ve které se nachází hlavní (v), nebo vedlejší (x), v devátém sloupci je rozlišeno, zda je kladná (v), nebo záporná, (x) a v desátém sloupci jsou vypsány partikule, které se u slovesa nacházejí. K tomu přistupuje ještě kritérium podle pozice v narativu (viz kap. 0

Pozice v narativu) v jedenáctém sloupci. Přítomnost časových adverbíí není v tabulce reflektována, jelikož taková adverbia byla přítomna pouze ve dvou případech.

Třetí kniha Hérodových *Dějín* obsahuje celkem 79 prezentů historických, z nichž 3 se nachází v kritickém aparátu. Nejvíce se objevuje sloveso πέμπειν a sloveso λέγειν a jejich složeniny, obě slovesa se vyskytují shodně 10x. Druhé nejčastější sloveso je ἀμείβεσθαι, které se v textu vyskytuje celkem 9x. Dalšími častějšími slovesy jsou κτείνειν s pěti výskyty a ποιεῖν a παίειν, obě se vyskytují shodně 3x. Ve všech případech se prezenty historické nachází v deklarativních větách.

Překlady pocházejí z vydání Hérodových *Dějín* z roku 2004, autorem překladu je Jaroslav Šonka.

3.1. Jednotlivé charakteristické rysy

3.1.1. Osoba

Ze 79 případů je 78 prezentů historických ve třetí osobě. Např. výskyt č. 17:

Ἐπεὶ ὢν ταύτην οἱ ἐδόκεε ἀποβαλεῖν, ἐποίηε τοιάδε· πεντηκόντερον πληρώσας ἀνδρῶν ἐσέβη ἐς αὐτήν, μετὰ δὲ ἀναγαγεῖν ἐκέλευε ἐς τὸ πέλαγος· ὡς δὲ ἀπὸ τῆς νήσου ἐκὰς ἐγένετο, περιελόμενος τὴν σφρηγίδα πάντων ὁρώντων τῶν συμπλόων ρίπτει ἐς τὸ πέλαγος. (Hdt. 3. 41. 2.)

„Rozhodl se, že ji (pečet) zahodí. Naplnil padesátiveslici mužstvem, vstoupil na ni a rozkázal vyplout na širé moře. Když byl daleko od ostrova, stáhl před očima všech účastníků plavby pečetní prsten z prstu a hodil jej do moře.“

Sloveso *ρίπτει* tu představuje *praesens dramaticum*. Narušuje proud minulých časů a zdůrazňuje důležitý moment ve vyprávění, kdy Polykratés zahazuje svůj pečetní prsten na širém moři. Později se dozvídáme, že se k němu prsten nečekaně vrátil. Prézens historický v tomto případě upozorňuje na okamžik, který vede k rozhodujícímu ději.

Pouze jeden prézens historický je v první osobě. Jedná se o výskyt č. 28:

ἐδόκειον δέ μοι ἄγγελον ἐλθόντα ἐξ οἴκου ἀγγέλλειν ὡς Σμέρδης ἰζόμενος ἐς τὸν βασιλῆιον θρόνον ψαύσειε τῇ κεφαλῇ τοῦ οὐρανοῦ. Δείσας δὲ μὴ ἀπαιρεθῆω τὴν ἀρχὴν πρὸς τοῦ ἀδελφεοῦ, ἐποίησα ταχύτερα ἢ σοφώτερα· ἐν τῇ γὰρ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὐκ ἐνήν ἄρα τὸ μέλλον γίνεσθαι ἀποτρέπειν, ἐγὼ δὲ ὁ μάταιος Πρηξάσπεα ἀποπέμπω ἐς Σοῦσα ἀποκτενέοντα Σμέρδιν. (Hdt 3. 65. 3.)

„Zdalo se mi, že ke mně přišel posel z domova a oznámil mi, že na královském trůnu sedí Smerdis a hlavou se dotýká nebes. Dostal jsem strach, aby mě bratr nezbavil vlády, a jednal jsem rychleji, než bylo moudré. Není v lidské moci odvrátit to, co se má stát. Já však jako pošetilec jsem poslal Préxaspa do Sus, aby Smerdise zabil.“

Prézens historický je tu v přímé řeči. Umírající Kambýsés zde vypráví o svém vidění, jak přijde o vládu. Snaží se tomu zabránit tím, že pošle proti svému bratrovi vraha, později se však ukáže, že ho o vládu připravil někdo jiný, a Kambýses pochopí, že nemůže odvrátit osud.

3.1.2. Číslo

Většina prezentů historických je v singuláru. Například četnější sloveso *κτείνειν* č. 14:

Τότε μὲν δὴ ὁ Καμβύσης ἔγημε τὴν ἐρωμένην, μετὰ μέντοι οὐ πολλὸν χρόνον ἔσχε καὶ ἄλλην ἀδελφεήν. Τουτέων δὴ τὴν νεωτέραν ἐπισπομένην οἱ ἐπ' Αἴγυπτον κτείνει. (Hdt. 3. 31. 6)

„Tehdy se Kambýsés oženil s tou, kterou miloval. Po krátkém čase však si vzal i druhou sestru. Mladší z nich s ním šla do Egypta a tu zabil.“

Tento příklad pochází ze scény, ve které Hérodotos popisuje Kambýsovi zločiny proti vlastní rodině. Zabití vlastní sestry je tu věnována větší pozornost i prostřednictvím pověstí,

které o její smrti kolovaly. Sloveso κτείνειν je jediné zdůrazněné pomocí prézentu historického. Vystupuje tak drastičnost Kambýsova činu.

Devět prézentů historických je v množném čísle. Jako příklad uveďme scénu, kdy se Kambýsés pokusí zastřelit Kroisa, tedy výskyt č. 16:

Ὁ δὲ ἐπεῖτε τοξεῦσαι οὐκ εἶχε, ἐνετείλατο τοῖσι θεράπουσι λαβόντας μιν ἀποκτεῖναι. Οἱ δὲ θεράποντες ἐπιστάμενοι τὸν τρόπον αὐτοῦ κατακρύπτουσι τὸν Κροῖσον ἐπὶ τῷδε τῷ λόγῳ ὥστε, εἰ μὲν μεταμελήσει τῷ Καμβύσῃ καὶ ἐπιζητήσει τὸν Κροῖσον, οἱ δὲ ἐκφώναντες δῶρα λάμπονται ζῶαργια Κροῖσου, ἦν δὲ μὴ μεταμέληται μηδὲ ποθῆ μιν, τότε καταχρήσασθαι. (Hdt. 3. 36. 5.)

„Když ho Kambýsés nemohl zastřelit, nařídil svým služebníkům, aby ho chytily a usmrtili. Sluhové znali jeho způsoby, a proto Kroisa ukryli. Uvažovali tak, že ho vyvedou z úkrytu, pakliže to Kambýsa bude mrzet a bude se po něm shánět, a že dostanou odměnu za to, že ho zachovali naživu; nebude-li to Kambýsa mrzet a po Kroisovi nezatouží, teprve potom že ho usmrtí.“

V tomto případě se jedná o rozhodující okamžik, jelikož kvůli svému rozhodnutí budou následně sluhové popraveni. Prézens historický nezdůrazňuje smrt sluhů, ale příčinu, která k ní vede.

3.1.3. Teličnost

Slovesa v tabulce jsou rozdělena i z hlediska lexikálního aspektu. Většina sloves v prézentu historickém jsou telická, tedy obsahují vnitřní hranici děje. Jelikož lexikální aspekt závisí i na kontextu, některá slovesa mohou být v jednom případě telická a v jiném atelická. *The Cambridge Grammar of Classical Greek* uvádí příklad se slovesem τρέχειν:⁴⁸

Οἷα πιπίζουσι καὶ τρέχουσι διακεκραγότες. (Ar. Av. 306)

Jak s křikem cvrlikají a běhají.

Sloveso τρέχειν je tu označeno jako atelické, jelikož neobsahuje žádnou vnitřní hranici ani cíl.

ἢ πρὸς τε μαστοῖς εἰσι χυπὸ μητέρων πλευρὰς τρέχουσι; (Eur. Cyc. 207-8)

Jsou u struků a běží pod břicha svých matek?

---

⁴⁸ Huitink, Boas, de Bakker (2019, s. 409)

V tomto případě je sloveso τρέχειν označeno jako telické, jelikož fráze *βέζει pod břicha* má jasně vyjádřený cíl.

Podobný případ je i sloveso λέγειν. V textu se objevuje jako telické i atelické. Příkladem pro telickou interpretaci je např. výskyt č. 10:

Ὁ δὲ Αἰθίοψ μαθὼν ὅτι κατόπτει ἤκοιεν, λέγει πρὸς αὐτοὺς τοιάδε· (Hdt. 3. 21. 2.)

Aithiop pochopil, že přišli jako zvědové, a odpověděl jim:

Příkladem pro atelickou interpretaci je výskyt č. 45:

Λέγει Δαρεῖος· Εἰ τοίνυν τι τοιοῦτο ἔχεις σόφισμα, ὄρη μηχανᾶσθαι καὶ μὴ ἀναβάλλεσθαι, ὡς τῆς ἐπιούσης ἡμέρης ὁ ἀγὼν ἡμῖν ἔστι. (Hdt. 3. 85. 2.)

„Máš-li tedy nějaký takový prostředek,“ pravil Dareios, „pak to hled' zařídit a neodkládej, protože k rozhodování mezi námi dojde zítra ráno.“

Příkladem pro jiné telické sloveso je například výskyt č. 76:

Οἱ μὲν δὴ ἐδεδέατο, Μαιάνδριον δὲ μετὰ ταῦτα κατέλαβε νοῦσος. Ἐλπίζων δὲ μιν ἀποθανέεσθαι ὁ ἀδελφεός, τῷ οὐνομα ἦν Λυκάρητος, ἵνα εὐπετεστέρως κατάσχη τὰ ἐν τῇ Σάμῳ πρήγματα, κατακτείνει τοὺς δεσμώτας πάντας· οὐ γὰρ δὴ, ὡς οἴκασι, ἐβούλοντο εἶναι ἐλεύθεροι. (Hdt. 3. 143. 2.)

„Když byli ve vězení, přepadla Mariandria nemoc. Jeho bratr, který se jmenoval Lýkarétos, očekával, že Mainandrios zemře, a proto všechny vězně povraždil, aby se vlády na Samu snadněji zmocnil. Samští, jak se zdá, nechtěli být svobodní.“

Kromě slovesa λέγειν se prezens historický vyskytuje v atelickém slovese μεταδιώκειν (č. 4 a č. 5), které se vyskytuje dvakrát po sobě:

Οἷα δὲ ἔοντα αὐτὸν ἐν τοῖσι ἐπικούροισι λόγου οὐ σμικροῦ ἐπιστάμενόν τε τὰ περὶ Αἴγυπτον ἀτρεκέστατα, μεταδιώκει ὁ Ἄμασις σπουδὴν ποιούμενος ἐλεῖν, μεταδιώκει δὲ τῶν εὐνούχων τὸν πιστότατον ἀποστείλας τριήρει κατ' αὐτόν, ὃς αἰρέει μιν ἐν Λυκίῃ, ἐλὼν δὲ οὐκ ἀνήγαγε ἐς Αἴγυπτον· σοφίη γὰρ μιν περιῆλθε ὁ Φάνης· (Hdt. 3. 4. 2.)

„Protože zastával v pomocných sborech významné postavení a byl velmi přesně zpraven o poměrech v Egyptě, dal ho Amasis pronásledovat a chtěl ho za každou cenu dostat. K pronásledování vyslal za ním na válečné lodi nejvěrnějšího ze svých kleštěnců. Ten ho sice dostihl v Lykii, přesto ho však nepřivedl zpátky do Egypta, ač ho zajal. Fanés ho chytrostí překonal.“

Prézens historický se v tomto případě vyskytuje v celé sérii, která čítá celkem 6 prezentů historických. Takových sérií se v textu nachází více a budeme se jim věnovat níže.

3.1.4. Slovesný rod

Většina prezentů historických je v aktivním slovesném rodě, jako například slovesa ποιέειν a ἀποτάμνειν č. 48 a 49:

Οὐκ ὦν δὴ ὁ Ἰνταφρένης ἐδικαίου οὐδένα οἱ ἐσαγγεῖλαι, ἀλλ', ὅτι ἦν τῶν ἐπτά, ἐσιέναι ἤθελε· ὁ δὲ πυλουργὸς καὶ ὁ ἀγγελιηφόρος οὐ περιώρων, φάμενοι τὸν βασιλέα γυναικὶ μίσγεσθαι. Ὁ δὲ Ἰνταφρένης δοκέων σφέας ψεύδεα λέγειν ποιέει τοιάδε· σπασάμενος τὸν ἀκινάκην ἀποτάμνει αὐτῶν τὰ τε ὦτα καὶ τὰς ῥίνας, καὶ ἀνείρας περὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου περὶ τοὺς ἀρχένας σφέων ἔδησε καὶ ἀπῆκε. (Hdt. 3. 118. 2.)

Intafernés tedy neuznával za vhodné, aby ho někdo ohlašoval, a chtěl vejít, protože byl jedním ze sedmi. Vrátný a ohlašovatel mu to však nechtěli dovolit a pravili, že král obcuje se ženou. Intafernés se domníval, že lžou, vytrhl meč, uřízl jim uši a nosy, navěšel je na uzdu svého koně, kterou jim ovázal okolo krku, a tak je propustil.

Osmnáct prezentů historických je zde v mediopasivu. Většinou se jedná o sloveso ἀμείβεσθαι, které v mediopasivu znamená odpovídat. Jako příklad můžeme uvést následující scénu, ve které rybář přináší Polykratovi rybu, v jejímž břicho pak nalezne prsten, který předtím zahodil. Díky tomu pochopí, že není možné odvrátit osud. V tabulce se jedná o výskyt č. 18:

Ἦ βασιλεῦ, ἐγὼ τόνδε ἔλων οὐκ ἐδικαίωσα φέρειν ἐς ἀγορὴν, καίπερ ἐὼν ἀποχειροβίωτος, ἀλλὰ μοι ἐδόκεε σέο τε εἶναι ἄξιος καὶ τῆς σῆς ἀρχῆς· σοὶ δὴ μιν φέρων δίδωμι. Ὁ δὲ ἦσθεις τοῖσι ἔπεσι ἀμείβεται τοῖσδε· Κάρτα τε εὖ ἐποίησας καὶ χάρις διπλῆ τῶν τε λόγων καὶ τοῦ δώρου· καὶ σε ἐπὶ δεῖπνον καλέομεν. (Hdt. 3. 42. 2.)

„Chytil jsem ji, králi, ale nepokládal jsem za vhodné nést ji na trh, i když se živím prací svých rukou. Zdálo se mi, že je hodná tebe a tvé panovnické moci. Proto ti ji přináším a dávám“. Polykrata jeho slova potěšila a odpověděl: „Velice dobře jsi učinil a náleží ti dvojitý dík, za tvá slova i za dar. Proto tě zveme k obědu.“

V tomto případě je zdůrazněno sloveso ἀμείβεται, protože odpověď krále způsobí, že se prsten v rybě dostane zpět k němu a předznamená jeho záhubu.

3.1.5. Souřadnost

Sedmdesát osm prezentů historických ze 79 se nachází v hlavní větě. Jako příklad můžeme uvést č. 21:

Τοῦτο τὸ ἔπος ὁ μὲν πρεσβύτερος αὐτῶν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποίησατο· ὁ δὲ νεώτερος, τῆ οὐνομα ἦν Λυκόφρων, ἤλγησε ἀκούσας οὕτω ὥστε ἀπικόμενος ἐς τὴν Κόρινθον ἄτε φονέα τῆς μητρὸς τὸν πατέρα οὔτε προσεῖπε, διαλεγομένῳ τε οὐ τι προσδιελέγετο ἱστορέοντί τε λόγον οὐδένα ἐδίδου. Τέλος δὲ μιν περιθύμως ἔχων ὁ Περίανδρος ἐξελαύνει ἐκ τῶν οἰκίῳν. (Hdt. 3. 50. 3.)

„Starší z nich si tohoto výroku nepovšiml; mladšího však, který se jmenoval Lykofrón, ta slova zabořila tolik, že po návratu do Korinta otce jako vraha matčina ani neoslovil, s otcem nemluvil a na otázky nedával žádnou odpověď. Nakonec se na něho Periandros rozhněval a vyhnal ho z domu.“

Tato historka vypráví Periandrovi, který zabil svou vlastní manželku. Jeden z jeho synů je tím natolik zasažen, že svého otce zavrhne. Jeho vyhnání je zdůrazněné prezentem historickým. Kvůli němu se totiž z Lykofróna stane vyhnanec, který nemá útočiště a dostane se do natolik bídného stavu, že Periandros poruší svůj vlastní zákaz a slituje se nad ním. Prézens historický ἐξελαύνει vyjadřuje děj, který tvoří zápletku celé epizody.

Ve vedlejší větě se nachází pouze jeden prezens historický. Jedná se o příklad, který jsme již uvedli u slovesa μεταδιώκειν:

Οἷα δὲ ἔοντα αὐτὸν ἐν τοῖσι ἐπικούροισι λόγου οὐ μικροῦ ἐπιστάμενόν τε τὰ περὶ Αἴγυπτον ἀτρεκέστατα, μεταδιώκει ὁ Ἄμασις σπουδῆν ποιούμενος ἑλεῖν, μεταδιώκει δὲ τῶν εὐνούχων τὸν πιστότατον ἀποστείλας τριήρει κατ' αὐτόν, ὃς αἰρέει μιν ἐν Λυκίῃ, ἐλὼν δὲ οὐκ ἀνήγαγε ἐς Αἴγυπτον· σοφίῃ γάρ μιν περιῆλθε ὁ Φάνης· (Hdt. 3. 4. 2.)

„Protože zastával v pomocných sborech významné postavení a byl velmi přesně zpraven o poměrech v Egyptě, dal ho Amasis pronásledovat a chtěl ho za každou cenu dostat. K pronásledování vyslal za ním na válečné lodi nejvěrnějšího ze svých kleštěnců. Ten ho sice dostihl v Lykii, přesto ho však nepřivedl zpátky do Egypta, ač ho zajal. Fanés ho chytrostí překonal.“

Tato pasáž patří do vyprávění o Fanésovi, který uprchne z Amasiova vojska, aby se mu mohl pomstít. Amasis se ho snaží dosáhnout, ale přes veškerou snahu se mu to nepodaří a Fanés se dostane až ke Kambýsovi, kterému vyzradí strategické informace. Prézens historický se tu vyskytuje v jedné pasáži hned třikrát a zdůrazňuje Amasiovu velkou snahu uprchlíka dosáhnout (kromě prézentu historického to zdůrazňuje i vyjádření σπουδὴν ποιούμενος ἐλεῖν, *chtěl ho za každou cenu dostat*). Sloveso αἰρέειν je tu ve vedlejší větě vztažné uvozené relativním zájmenem ὅς.

3.1.6. Zápor

Většina prézentů historických je v kladných větách. Například výskyt č. 1:

εὖ γὰρ ἠπίστατο ὅτι οὐκ ὡς γυναῖκά μιν ἔμελλε Καμβύσης ἔξειν ἀλλ' ὡς παλλακὴν. Ταῦτα δὴ ἐκλογιζόμενος ἐποίησε τάδε. Ἦν Ἀπρίεω τοῦ προτέρου βασιλέος θυγάτηρ κάρτα μεγάλη τε καὶ εὐειδής, μούνη τοῦ οἴκου λελειμμένη, οὔνομα δέ οἱ ἦν Νίτητις. Ταύτην δὴ τὴν παῖδα ὁ Ἄμασις κοσμήσας ἐσθῆτί τε καὶ χρυσῷ ἀποπέμπει ἐς Πέρσας ὡς ἑωυτοῦ θυγατέρα. (Hdt. 3. 1. 3.)

„Věděl totiž dobře, že Kambýsés nechce jeho dceru za manželku, nýbrž za souložnici. Rozmýšlel se nad tím a učinil toto: Po dřívějším králi Apriovi zůstala dcera velice pěkného vzrůstu a krásná; zbyla jediná z celého rodu a jmenovala se Nitétis. Tuto dívku dal Amasis přistojit do nádherných šatů a zlatých šperků a poslal ji do Persie, jako by to byla jeho dcera.“

Tento prézens historický ilustruje první z verzí vyprávění o Kambýsově původu, protože podle Egyptanů si pro Nitétis poslal Kýros. Hérodotos upozorňuje, že pokud by tomu tak opravdu bylo, stal by se navzdory zákonu perským králem levoboček. Prézens historický tu tedy označuje moment, který neposouvá děj, ale je v dalším vyprávění použit jako argument.

Prézens historický v záporné větě se objevuje v případě č. 77:

Ἐπειδὴ ὧν ἀπίκοντο ἐς τὴν Σάμον οἱ Πέρσαι κατάγοντες Συλοσῶντα, οὔτε τίς σφι χεῖρας ἀνταίρεται, ὑπόσπονδοί τε ἔφασαν εἶναι ἔτοιμοι οἱ τοῦ Μαιανδρίου στασιῶται καὶ αὐτὸς Μαιάνδριος ἐκχωρῆσαι ἐκ τῆς νήσου. (Hdt. 3. 144. 1.)

„Když na Samos přibyli Peršané, aby znovu uvedli Sylosónta k vládě, nepostavil se jim nikdo na odpor, Maiandriovi straníci prohlásili, že jsou ochotni přistoupit na dohodu a Maiandrios sám že odejde z ostrova.“

Zápor tu tvoří záporné adverbium οὔτε, které stojí obvykle ve dvojici οὔτε-οὔτε s významem *ani-ani*, ale v tomto případě stojí samostatně. Ilustruje tvrzení, kterým končí příklad č. 76 (3.1.3), že totiž Samští nechtějí být svobodní. Proto se nikdo z nich nepostaví Peršanům.

3.1.7. Partikule

Podle Rijksbarona se prézens historický obvykle objevuje ve větách spolu s partikulemi δέ nebo καί.⁴⁹ Partikule δέ se v tomto případě objevuje celkem 35x⁵⁰. Jako příklad uveďme výskyt č. 10:

Ἐς τούτους δὴ ὧν τοὺς ἄνδρας ὡς ἀπίκοντο οἱ Ἰχθυοφάγοι, διδόντες τὰ δῶρα τῶ βασιλεῖ αὐτῶν ἔλεγον τάδε· Βασιλεὺς ὁ Περσέων Καμβύσης, βουλόμενος φίλος καὶ ξεινός τοι γενέσθαι, ἡμέας τε ἀπέπεμψε ἐς λόγους τοι ἐλθεῖν κελεύων καὶ δῶρα ταῦτά τοι διδοῖ τοῖσι καὶ αὐτὸς μάλιστα ἥδεται χρεώμενος. Ὁ δὲ Αἰθίοψ μαθὼν ὅτι κατόπται ἤκοιεν, λέγει πρὸς αὐτοὺς τοιάδε· (Hdt. 3. 21. 2.)

Když přišli Ichtyofágové k těmto lidem, odevzdali jejich králi dary a pravili: „Perský král Kambýsés se chce stát tvým přítelem a uzavřít s tebou pohostinné přátelství. Proto nás poslal, abychom s tebou promluvili, a dává ti tyto dary, z jejichž užívání se sám velice radoval.“ Aithiop pochopil, že přišli jako zvědové, a odpověděl jim: (...)

Tento příklad se slovesem λέγειν vedle sebe ukazuje imperfektum ἔλεγον a prézens historický λέγει. Předchozí vyprávění nás informuje o tom, že Kambýsés si chce prostřednictvím Ichtyofágů naklonit Aithiopy. Řeč Ichtyofágů je proto uvozena imperfektem.

⁴⁹ Lallot (2011, s. 8)

⁵⁰ z toho 4x před samohláskou jako δ'

Aithiopova reakce je proti tomu neočekávaná. Partikule δὲ, která má odporovací odstín,⁵¹ tu podtrhuje překvapivý obrat v ději vyjádřený přezentem historickým.

Naproti tomu partikule δὴ, která má upřesňující odstín,⁵² se v tabulce nachází pouze 5x. Tento výrazný nepoměr odpovídá Rijksbaronově analýze.⁵³ Jako příklad uveďme výskyt číslo 59:

Μετὰ δὲ ὡς οἱ ἐπέτρεψε, Ἑλληνικοῖσι ἰήμασι χρεώμενος καὶ ἦπια μετὰ τὰ ἰσχυρὰ προσάγων ὕπνου τέ μιν λαγχάνειν ἐποίησε καὶ ἐν χρόνῳ ὀλίγῳ ὑγίεια μιν [έόντα] ἀπέδεξε, οὐδαμὰ ἔτι ἐλπίζοντα ἀρτίπουν ἔσσεσθαι. Δωρέεται δὴ μιν μετὰ ταῦτα ὁ Δαρεῖος πεδέων χρυσέων δύο ζεύγεσι· ὁ δὲ μιν ἐπαίρειτο εἰ οἱ διπλήσιον τὸ κακὸν ἐπίτηδες νέμει, ὅτι μιν ὑγίεια ἐποίησε. (Hdt. 3. 130. 4.)

„Léčení mu bylo svěřeno a on použil řeckých léků. Po silných lécích použil léků mírných, dosáhl toho, že král usnul a za krátký čas ho uzdravil, ač král již nedoufal, že se někdy na nohu postaví. Dareios ho potom obdaroval dvěma páry zlatých pout. Démokédés se ho ptal, zda mu za to, že ho uzdravil, dává úmyslně zlo dvojnásobné.“

Partikule δὴ se také objevuje 3x ve spojení jako μὲν δὴ, které vyjadřuje jistotu.⁵⁴ Jako příklad uveďme výskyt číslo 78:

ἐπεποίητο γάρ οἱ κρυπτὴ διώρυξ ἐκ τῆς ἀκροπόλιος φέρουσα ἐπὶ θάλασσαν. Αὐτὸς μὲν δὴ ὁ Μαιάνδριος ἐκπλέει ἐκ τῆς Σάμου, τοὺς δ' ἐπικούρους πάντας ὀπλίσας ὁ Χαρίλεως καὶ ἀναπετάσας τὰς πύλας ἐξῆκε ἐπὶ τοὺς Πέρσας οὔτε προσδεκομένους τοιοῦτο οὐδὲν δοκέοντάς τε δὴ πάντα συμβεβάναι. Ἐμπεσόντες δὲ οἱ ἐπίκουροι τῶν Περσέων τοὺς διφροφοροεομένους τε καὶ λόγου πλείστου ἔοντας ἔκτεινον. Καὶ οὗτοι μὲν ταῦτα ἐποίησαν, ἡ δὲ ἄλλη στρατιὴ ἡ Περσικὴ ἐπεβοήθειε, πιεζόμενοι δὲ οἱ ἐπίκουροι ὀπίσω κατειλήθησαν ἐς τὴν ἀκρόπολιν. (Hdt. 3. 146. 3.)

„Z akropole vedla totiž tajná chodba k moři. Maiandrios sám tedy ze Samu odplul a Charileós ozbrojil všechny žoldnéře, otevřel brány dokořán a vyrazil na Peršany. Ti něco takového nečekali a spoléhali na to, že je vše dohodnuto. Žoldnéři při útoku pobili nejváženější Peršany, kteří se dávali nosit v nosítkách. Zatímco je pobijeli,

⁵¹ online LSJ (<http://stephanus.tlg.uci.edu/lsj/#eid=24442>; poslední vstup 5. 7. 2019)

⁵² online LSJ (<http://stephanus.tlg.uci.edu/lsj/#eid=25155>; poslední vstup 5. 7. 2019)

⁵³ Lallot (2011, s. 8)

⁵⁴ online LSJ (<http://stephanus.tlg.uci.edu/lsj/#eid=68439>; poslední vstup 5. 7. 2019)

πῆρθε ἐπὶ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ ἐξήλθον ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ τὸν ἵππον ἐβήθησαν καὶ ἐκείνην ἐκράτησαν καὶ ἐκείνην ἐκράτησαν καὶ ἐκείνην ἐκράτησαν καὶ ἐκείνην ἐκράτησαν.“

Samostatně se partikule μὲν ve větě s prezentem historickým nachází pouze dvakrát, např. ve výskytu č. 43:

Γωβρύης εἶρετο ὅτι οὐ χρᾶται τῇ χειρὶ. Ὁ δὲ εἶπε· Προμηθεόμενος σέο, μὴ πλήξω. Γωβρύης δὲ ἀμείβετο· Ὡθεε τὸ ξίφος καὶ δι' ἀμφοτέρων. Δαρείος δὲ πειθόμενος ὥσέ τε τὸ ἐγχειρίδιον καὶ ἔτυχέ κως τοῦ μάγου. Ἀποκτείναντες δὲ τοὺς μάγους καὶ ἀποταμόντες αὐτῶν τὰς κεφαλὰς τοὺς μὲν τρωματίας ἐωυτῶν αὐτοῦ λείπουσι καὶ ἀδυνασίας εἶνεκεν καὶ φυλακῆς τῆς ἀκροπόλιος, οἱ δὲ πέντε αὐτῶν ἔχοντες τῶν μάγων τὰς κεφαλὰς ἔθεον ἔξω, βοῆ τε καὶ πατάγῳ χρεώμενοι, καὶ Πέρσας τοὺς ἄλλους ἐπεκαλέοντο ἐξηγητέοι τε τὸ πρῆγμα καὶ δεικνύντες τὰς κεφαλὰς· (Hdt. 3. 79. 1)

Když Gobryás viděl, že stojí nečinně, ptal se ho, proč nepoužívá rukou. „Obávám se, abych neranil tebe,“ pravil Dareios. „Probodni nás mečem třeba oba dva,“ odpověděl Gobryás. Dareios uposlechl, bodl dýkou a náhodou zasáhl mága. Když mágy zabili a usekli jim hlavy, zanechali své raněné na místě, jednak protože se nemohli pohybovat, jednak i proto, aby střežili královský hrad, a pět jich s hlavami mágů vyběhlo ven za velkého křiku a lomozu. Volali na pomoc ostatní Peršany, vykládali, co se stalo, a ukazovali jim hlavy.“

Partikule καί, která podle Rijksbarona uvozuje jen minimum vět s výskytem prezentu historického,⁵⁵ se v textu objevuje pouze jednou. Jedná se o výskyt č. 26:

Μαθὼν δὲ ὡς μάτην ἀπολωλεκὼς εἶη τὸν ἀδελφεόν, ἀπέκλαιε Σμέρδιν· ἀποκλαύσας δὲ καὶ περιημεκτήσας τῇ ἀπάσῃ συμφορῇ ἀναθρώσκει ἐπὶ τὸν ἵππον, ἐν νόῳ ἔχων τὴν ταχίστην ἐς Σοῦσα στρατεύεσθαι ἐπὶ τὸν μάγον. Καὶ οἱ ἀναθρώσκοντι ἐπὶ τὸν ἵππον τοῦ κολεοῦ τοῦ ξίφους ὁ μύκης ἀποπίπτει, γυμνωθὲν δὲ τὸ ξίφος παίει τὸν μηρόν. Τρωματισθεὶς δὲ κατὰ τοῦτο τῇ αὐτὸς πρότερον τὸν τῶν Αἰγυπτίων θεὸν Ἄπιν ἔπληξε, ὡς οἱ καιρίην ἔδοξε τετύφθαι, εἶρετο ὁ Καμβύσης ὅτι τῇ πόλι οὔνομα εἶη· (Hdt. 3. 64. 3.)

„Pochopil, že svého bratra zahubil zůhdarma, a Smerdise oplakával. Když ho oplakal a projevil dostatek bolesti nad celým tím neštěstím, skočil na koně, protože měl v úmyslu táhnout proti mágovi co nejrychleji do Sus. Jak na koně vyskakoval, upadla

⁵⁵ Lallot (2011, s. 8)

mu hlavice pochvy meče a obnažený meč ho bodl do stehna. Rána byla na tom místě, na kterém před časem poranil egyptského boha Apise. Protože došel k názoru, že rána je smrtelná, ptal se, jak se jmenuje tamní město.“

καί je primárně slučovací spojka, ale často se objevuje jako partikule se stupňovacím nebo přípustkovým významem. Může též zdůrazňovat současnost dějů a nepřerušenost epizody, jako je tomu v tomto případě.⁵⁶

Jednou se καί objevuje ve spojení δὲ καί. Jedná se o případ č. 64:

Δαρείος μὲν δῆ, δοκέειν ἐμοί, ἀπ' οὐδενὸς δολεροῦ νόου ἐπηγγέλλετό οἱ ταῦτα· Δημοκίδης δὲ δείσας μὴ εἰς ἐκπειρωτο Δαρείος, οὔτι ἐπιδραμῶν πάντα τὰ διδόμενα ἐδέκετο, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐωυτοῦ κατὰ χώραν ἔφη καταλείπειν, ἵνα ὀπίσω σφέα ἀπελθῶν ἔχοι, τὴν μὲντοι ὀλκάδα, τὴν οἱ Δαρείος ἐπαγγέλλεται εἰς τὴν δωρεὴν τοῖσι ἀδελφεοῖσι, δέκεσθαι ἔφη. Ἐντειλάμενος δὲ καὶ τούτῳ ταῦτα ὁ Δαρείος ἀποστέλλει αὐτοὺς ἐπὶ θάλασσαν. (Hdt. 3. 135. 4.)

„Myslím, že mu to Dareios řekl bez nějakého lstivého úmyslu, Démokédés se však obával, že ho Dareios zkouší. Proto nespěchal naložit všechno, co dostal, nýbrž nechal část svého jmění ležet, aby je měl, až se vrátí; slíbenou lod' s dary pro bratry však prohlásil, že přijímá. Uděliv stejné příkazy i Démokédovi, poslal je Dareios k moři.“

V tomto případě má καί slučovací funkci a δὲ si zachovává odstín zdůraznění.

Oproti Rijksbaronově analýze není ve zkoumaném Herodotově textu prézens historický ani jednou uvozen spojkou γάρ.⁵⁷

Zajímavé jsou případy, kdy není prézens historický uvozen žádnou partikulí. U Rijksbarona se jedná o necelých 9 % případů, zatímco v této analýze je případů bez uvozující partikule 31, což tvoří 25 % výskytů. Jedná se například o výskyt č. 9:

Οἱ δὲ Πέρσαι ἐπεῖτε διεξέλασαντες τὴν ἄνδρον ἴζοντο πέλας τῶν Αἰγυπτίων ὡς συμβαλέοντες, ἐνθαῦτα οἱ ἐπικούροι οἱ τοῦ Αἰγυπτίου, ἐόντες ἄνδρες Ἕλληνές τε καὶ Κἄρες, μεμφομένοι τῷ Φάνη ὅτι στρατὸν ἤγαγε ἐπ' Αἴγυπτον ἀλλόθροον, μηχανῶνται πρῆγμα εἰς αὐτὸν τοιόνδε. (3. 11. 1.)

⁵⁶ online LSJ (<http://stephanus.tlg.uci.edu/lsg/#eid=53478>; poslední vstup 5. 7. 2019)

⁵⁷ Lallot (2011, s. 8)

Když Peršané přešli poušť a utábořili se naproti Egypťanům, aby se s nimi utkali, tehdy zchystaly proti Fanovi žoldnéřské sbory egyptského krále – byli to Řekové a Karové – hroznou věc. Byli na něj rozhněvani, že přivedl proti Egyptu cizí vojsko.

Prézens historický v tomto případě představuje *praesens dramaticum* a uvozuje drastickou scénu zmasakrování Fanových dětí.

3.1.8. Dle pozice v narativu

Jednotlivé výskyty prézentu historického jsem posoudila též z hlediska jejich pozice v narativu, a to podle stejného modelu, který ve svém článku použil Allan.⁵⁸ V *abstraktu*, který nastiňuje následující vyprávění, se žádný prézens historický nevyskytoval. Jelikož *orientace* popisuje pozadí událostí, vyskytuje se v ní primárně imperfektum a nikoliv prézens historický. Podobně *kóda*, která tvoří most s časem vyprávění, a *evaluace* neobsahovaly žádný příklad historického prézentu. Všechny příklady se nacházely v části *epizoda*. V první části *epizody*, v *komplakaci*, se vyskytuje 41 případů prézentu historického. V části *vrcholu* se prézens historický vyskytuje 26x a pro *rozuzlení* jsem našla 12 příkladů. Jako příklad ucelené epizody, která obsahuje sérii výskytů prézentu historického, můžeme uvést vyprávění o Polykratovi (výskyt č. 17-20):

(...) ρίπτει ἐς τὸ πέλαγος. (...) Πέμπτη δὲ ἡ ἕκτη ἡμέρη ἀπὸ τούτων τάδε οἱ συνήνεικε γενέσθαι. Ἄνηρ ἀλιεύς λαβὼν ἰχθὺν μέγαν τε καὶ καλὸν (...). Φέρων δὴ ἐπὶ τὰς θύρας Πολυκράτει, (...) ἔλεγε διδούς τὸν ἰχθύν· (...) ἀλλὰ μοι ἐδόκεε σέο τε εἶναι ἄξιος καὶ τῆς σῆς ἀρχῆς· σοὶ δὴ μιν φέρων δίδωμι. Ὁ δὲ ἦσθεις τοῖσι ἔπεσι ἀμείβεται τοῖσδε· Κάρτα τε εὖ ἐποίησας (...) καὶ σε ἐπὶ δεῖπνον καλέομεν. (...) Τὸν δὲ ἰχθὺν τάμνοντες οἱ θεράποντες εὕρισκουσι ἐν τῇ νηδύϊ αὐτοῦ ἐνεοῦσαν τὴν Πολυκράτεος σφρηγίδα· (...) ἔφερον κεχαρηκότες παρὰ τὸν Πολυκράτα (...). Τὸν δὲ ὡς ἐσήλθε θεῖον εἶναι τὸ πρῆγμα, γράφει ἐς βυβλίον πάντα τὰ ποιήσαντά μιν οἷα καταλαμβάνει, (...). (Hdt. 3. 41. 2. – 3. 42. 4.)⁵⁹

(...) hodil jej do moře. (...) Pátého či šestého dne poté se stalo, že jakýsi rybář chytil velikou a krásnou rybu. (...) Přinesl ji tedy ke dvoru (...) k Polykratovi. (...) rybu mu odevzdal a pravil: „(...) Zdálo se mi, že je hodná tebe a tvé panovnické moci. Proto ti ji přináším.“ Polykrata jeho slova potěšila a odpověděl: „Velice dobře jsi učinil (...).

⁵⁸ Allan (2011, s. 37-64)

⁵⁹ Příklady v této části z úsporných důvodů uvádím ve zkrácené podobě.

Proto tě zveme k obědu.“ (...) Když však sluhové rybu rozřezali, našli v jejím břiše Polykratův pečetní prsten. (...) vzali jej a s velikou radostí jej nesli Polykratovi; (...) Polykrata napadlo, že je to řízení boží a vypsal v dopise všechno, co učinil a co se mu přihodilo (...).

Celá epizoda pojednává o Polykratovi, kterému se nadmíru daří. Jeho přítel Amasis ho varuje před závistí bohů a doporučí mu, aby své blaho vyvážil nějakou ztrátou. Polykratés se proto rozhodně, že zahodí svůj nejdražší prsten. Tím začíná *komplikace*. Po několika dnech uloví rybář velkou rybu a rozhodne se ji darovat Polykratovi. Když mu ji předává, Polykratés mu odpovídá pozváním na oběd. Tato odpověď posouvá děj a *prézens* historický ἀμείβεται nelze označit za *praesens dramaticum*. Sluhové rybu rozříznou a najdou v ní ztracený prsten. To je *vrchol* celé *epizody*. Když prsten přinesou svému pánovi, Polykratés si celou událost vyloží jako boží znamení a napíše o tom dopis Amasiovi. *Prézents* γράφει začíná *rozuzlení*, které má za následek, že si Amasis uvědomí předzvěst velikého neštěstí a odstříhne se od svého přítele, aby nemusel být svědkem katastrofy, která jej musí nutně dříve či později postihnout.

Prézens historický v tomto případě zdůrazňuje důležité momenty celé epizody. Jedná se o příklad *praesentis dramatici*. V některých případech se ale objevuje série *prézents* historických v rámci jedné části epizody. Jako příklad uvedme příběh o zabití mágů, kteří uzurpují vládu nad Peršany. Jedná se o výskyty č. 37-42:

Οἱ δὲ μάγοι ἔτυχον ἀμφοτέροι τῆνικαῦτα ἐόντες τε ἔσω (...) Ἐπεὶ ὦν εἶδον τοὺς εὐνοῦχους τεθορυβημένους τε καὶ βοῶντας, ἀνά τε ἔδραμον (...) ὁ μὲν δὴ αὐτῶν φθάνει τὰ τόξα κατελόμενος, (...) ὁ δ' ἕτερος τῆ ἀίχμη ἠμύνετο καὶ τοῦτο μὲν Ἀσπαθίνην παίει ἐς τὸν μηρόν, τοῦτο δὲ Ἰνταφρένεα ἐς τὸν ὀφθαλμόν· καὶ ἐστερήθη μὲν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐκ τοῦ τρώματος ὁ Ἰνταφρένης, οὐ μέντοι ἀπέθανε γε. Τῶν μὲν δὴ μάγων οὔτερος τρωματίζει τούτους, ὁ δὲ ἕτερος, (...) ἦν γὰρ δὴ θάλαμος ἐσέχων ἐς τὸν ἀνδρεῶνα, ἐς τοῦτον καταφεύγει, (...) Καὶ οἱ συνεσπίπτουσι τῶν ἐπτὰ δύο, Δαρειός τε καὶ Γωβρύης. (...) Ὁ δὲ εἶπε· Προμηθεόμενος σέο, μὴ πλήξω. Γωβρύης δὲ ἀμείβετο⁶⁰. Ὡθεε τὸ ξίφος καὶ δι' ἀμφοτέρων. (Hdt. 3. 78.)

Oba mágové byli v tu chvíli právě uvnitř (...). Jakmile spatřili, že je mezi kleštěnci zmatek a pokřik, vyběhli oba ven (...). Jeden z nich stačil sejmout ze stěny luk (...). Druhý se bránil oštěpem; jednak bodl Aspathina do stehna, jedna Intaferna do oka; tou ranou přišel Intafernés o oko, ale nezemřel. Ty tedy jeden mág poranil a druhý (...)

---

⁶⁰ ἀμείβεται uvádí M

utíkal do ložnice, která sousedila s mužskou síní (...). Dva ze sedmi tam však vpadli s ním, Dareios a Góbryás. (...) „Obávám se, abych neranil tebe,“ pravil Dareios. „Probodni nás mečem třeba oba dva,“ odpověděl Góbryás.

Příklad obsahuje 6 prezentů historických. Celou pasáž jsem určila jako *vrchol epizody*. Předchází mu *komplikace*, ve které se mágové pokoušejí získat na svou stranu Préxaspa, Smerdisova vraha, který jediný o jeho vraždě ví, ale v důležitém okamžiku to Préxaspés vyradí perskému lidu. Sloveso *παίει* v tomto případě naplňuje základní definici *praesentis dramaticae*, který vyjadřuje zlomový okamžik důležitý pro další vývoj děje. Následující prezens historický *τροματίζει* ale shrnuje děj předchozí věty a samostatně se nedá zařadit stejně. Série prezentů historických se podle Rijskbarona⁶¹ vyskytuje jako *praesens tabulare*, ale v kontextu analistických záznamů. V případech, jako je tento, je třeba nahlížet na celou pasáž jako na jeden celek, v rámci kterého je průběžným kladením historických prezentů podtržena dramatická situace. Nejedná se o konkrétní rozhodující děj, jak jsme viděli ve většině doposud rozebíraných příkladů, kdy byl zvýrazněn jeden konkrétní moment, ale o popis celé dramatické scény se silným „eyewitness“ efektem, o kterém hovoří Rijskbaron.⁶²

Jiný případ výskytu série prezentů historických v rámci jedné narativní jednotky ilustruje následující příklad s výskyty č. 29-31:

Ἐπεμπε δεύτερα ὁ Ὀτάνης λέγων· Εἰ μὴ αὐτὴ Σμέρδιν τὸν Κύρου γινώσκεις, σὺ δὲ παρὰ Ἀτόσσης πύθεο ὅτεω τούτῳ συνοικεῖ αὐτὴ τε ἐκείνη καὶ σὺ· πάντως γὰρ δὴ κου τὸν γε ἑωυτῆς ἀδελφεὸν γινώσκει. Ἀντιπέμπει πρὸς ταῦτα ἡ θυγάτηρ. Οὐτε Ἀτόσση δύναμαι ἐς λόγους ἐλθεῖν οὔτε ἄλλην οὐδεμίαν ιδέσθαι τῶν συγκατημένων γυναικῶν· Ἀκούοντι δὲ ταῦτα τῷ Ὀτάνῃ μᾶλλον κατεφαίνετο τὸ πρῆγμα. Τρίτην δὲ ἀγγελίην ἐσπέμπει παρ' αὐτὴν λέγουσαν ταῦτα· Ὡ θυγάτερ, δεῖ σε γενοῦσαν εἴ κίνδυνον ἀναλαβέσθαι τὸν ἄν ὁ πατήρ ὑποδύνειν κελεύῃ· (...) ἄφασον αὐτοῦ τὰ ὄτα. Καὶ ἦν μὲν φαίνεται ἔχων ὄτα, νόμιζε σεωυτὴν Σμέρδι τῷ Κύρου συνοικεῖν, ἦν δὲ μὴ ἔχων, σὺ δὲ τῷ μάγῳ Σμέρδι. Ἀντιπέμπει πρὸς ταῦτα ἡ Φαιδύμη φαμένη κινδυνεύσειν μεγάλως, ἦν ποιῆ ταῦτα· (Hdt. 3. 68. 5. – 69. 4.)

*I poslal k ní Otanés znovu posla se vzkazem: „Neznáš-li sama Smerdisa, syna Kýrova, zeptej se Atossy, s kým to obcuje ona a ty, ona přece určitě svého bratra zná.“
Nato dcera vzkázala zpátky: „Nemohu promluvit s Atossou, ani s žádnou jinou z žen*

⁶¹ Rijskbaron (2006, s. 23)

⁶² Rijskbaron (2006, s. 23)

(...).“ *Když to Otanés uslyšel, bylo mu to tím nápadnější. Poslal k ní tedy třetí vzkaz tohoto znění: „Jsi, dcero, z dobrého rodu, a proto je třeba, abys na sebe vzala nebezpečí, které ti káže podstoupit tvůj otec. (...) Sáhni mu na uši. Ukáže-li se že má uši, pak věz, že obcuješ se Smerdisem, synem Kýrovým; nemá-li je, spíš s mágem Smerdisem.“ Na to mu Faidymé vzkázala, že bude ve velikém nebezpečí, jestliže to učiní.*

Otanés se snaží zjistit, zda na perském trůně sedí Smerdis – král, či Smerdis – mág. Využije k tomu svou dceru, která je jednou z jeho souložnic. Vymění si s ní několik vzkazů. První posláni vzkazu vyjadřuje imperfektum ἔπεμπε, zatímco další výměny vzkazů jsou vyjádřeny sérií prézentů historických. Celá část tvoří *komplikaci epizody*. Následuje *vrchol*, kdy Otanova dcera Faidymé zjišťuje, zda má Smerdis uši. Zde se již naopak nenachází žádný prézens historický. V předchozím příkladě vraždění mágů podtrhuje prézens historický slovesa, která vyjadřují hlavní děj. Prézenty φθάνει, παίει, τρωματίζει, καταφεύγει, συνεσπίπτουσι vytvářejí dojem filmové scény, tvoří její hlavní jádro. Oproti tomu tento příklad ilustruje situaci, ve které se v prézentu historickém nacházejí pouze *verba dicendi*. Zahrnují do nich slovesa ἀντιπέμπει a ἐσπέμπει, která tu jsou použita ve významu vzkázat a odpovědět. Tato slovesa často uvozují přímou řeč. Podobný příklad ukazují i výskyty č. 61-63:

ὁ δ' ἀμείβετο⁶³ τοῖσδε. Ἦ γύναι, πάντα ὅσα περ αὐτὸς ἐπινοέω ποιήσειν εἰρηκας. Ἐγὼ γὰρ βεβούλευμαι ζεύξας γέφυραν ἐκ τῆσδε τῆς ἠπειροῦ ἐς τὴν ἐτέρην ἠπειρον ἐπὶ Σκύθας στρατεύεσθαι. (...) Λέγει Ἄτοσσα τάδε· Ὅρα νυν, ἐπὶ Σκύθας μὲν τὴν πρώτην ἰέναι ἔασον· οὗτοι γάρ, ἐπεὰν σὺ βούλη, ἔσονται τοι. Σὺ δέ μοι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύεσθαι (...) Ἔχεις δὲ ἄνδρα ἐπιτηδεότατον ἀνδρῶν πάντων δέξαι τε ἕκαστα τῆς Ἑλλάδος καὶ κατηγήσασθαι, τοῦτον ὃς σεο τὸν πόδα ἐξήσατο. Ἀμείβεται⁶⁴ Δαρεῖος· Ἦ γύναι, ἐπεὶ τοίνυν τοι δοκέει τῆς Ἑλλάδος ἡμέας πρῶτα ἀποπειρᾶσθαι, κατασκόπους μοι δοκέει Περσέων πρῶτον ἄμεινον εἶναι ὁμοῦ τούτῳ τῷ σὺ λέγεις πέμψαι ἐς αὐτούς, οἱ μαθόντες καὶ ἰδόντες ἐξαγγελέουσι ἕκαστα αὐτῶν ἡμῖν· καὶ ἔπειτα ἐξεπιστάμενος ἐπ' αὐτούς τρέψομαι. (Hdt. 3. 134. 3. – 134. 6.)

Král jí odpověděl: „Ženo, řekla jsi všechno, co mám sám v úmyslu učinit. Rozhodl jsem se, že zbuduji most z této pevniny na druhou a podniknu válečnou výpravu proti Skythům.“ (...) „Budiž,“ pravila Atossa, „vyprav se neprve proti Skythům, dostaneš je, jakmile jen budeš chtít. Ale pak se vyprav proti Řecku. (...) Máš přece

⁶³ uvádí C a M

⁶⁴ D a R uvádí ἀμείβετο

člověka, ze všech nejvhodnějšího k tomu, aby ti v Řecku ukázal kdejakou věc a dovedl tě tam; je to ten, který ti nohu vyléčil.“
„Když myslíš, ženo,“ *odvětil Dareios*, „že se máme nejdřív pokusit o Řecko, pak soudím, že bude lépe, když tam nejprve pošlu perské zvědy spolu s tím, o kom mluvíš, aby všechno vyzvěděli a zhlédli a nám oznámili. Až budu mít důkladnější zprávy, dám se do nich.“

Tato scéna líčí dialog mezi Atossou a Dareiem. Atossa, vděčná Démokédovi, že ji vyléčil, žádá Dareia, aby se vypravil proti Řekům. V rámci *epizody* patří do části *komplikace*. Slovesa, která jsou tu v prezentu historickém, jsou *verba dicendi* λέγει a ἀμείβεται. Nejde tedy o slovesa konání, která by vyjadřovala děj, jenž by se dal charakterizovat jako rozhodující. Prézens historický v tomto případě oživuje vyprávění a uvádí čtenáře do času vyprávění. Stejně jako ve scéně vraždění mágů tu můžeme vidět „eyewitness“ efekt. Jedná se o stejnou funkci, ale jiný způsob. *Verba dicendi* pouze uvozují dialog, strukturují vyprávění, ale sama o sobě děj nepopisují, zatímco *verba agendi* jako παίει či τροματίζει děj posouvají.

Analýza výskytů prezentu historického podle pozice v narativu přináší hlubší pohled na pojem rozhodující okamžik. Většina badatelů sice definuje prezens historický jako zvýraznění rozhodujícího děje, ale jak upozorňuje Rijksbaron, tato rozhodující platnost není označena ničím jiným, než právě prezentem historickým, čímž nastává problém definice kruhem.⁶⁵ Všechny prezenty historické se v tomto případě vyskytují ve třech částech narativu – v *komplikaci*, kde přichází zápletka, ve *vrcholu*, kde se vyostřuje, a nebo nejméně často v *rozuzlení*, kde je zápletka vyřešena. V žádné jiné části narativu se prezens historický nevyskytuje. Právě *epizodu* lze charakterizovat jako rozhodující část narativu a výskyt prezentu historického pouze v této části je logickým důsledkem jeho funkce zvýraznění významných momentů děje.

3.2. Shrnutí

3.2.1. Jednotlivá kritéria

Charakteristické rysy prezentu historického popsané Rijksbaronem⁶⁶ se v analýze třetí knihy Hérodových Dějin potvrdily. Morfologická kritéria, která se týkají osoby, čísla a slovesného rodu, se potvrdila s drobnými výjimkami. Syntaktická kritéria jako souřadnost a zápor se potvrdila pouze s jedinou výjimkou. Sémantické kritérium teličnosti je problematické,

⁶⁵ Rijksbaron (2006b, s.128)

⁶⁶ Lallot (2011, s. 6-10)

jelikož Rijksbaron se nevyjadřuje k problému sloves, která mohou být dle kontextu telická i atelická. Na tento problém jsem narazila v případě slovesa λέγειν. Ostatní slovesa jsou telická.

Nejzajímavějším se ukázalo kritérium výskytu partikulí. Rijksbaron ve své analýze⁶⁷ uvádí, že věty s výskytem prézentu historického jsou nejčastěji uvozeny partikulemi δέ nebo καί. V jeho případě se jedná o 30 % výskytů partikule δέ a necelých 5 % výskytů partikule καί. Věty, které nejsou uvozeny žádnou partikulí přitom tvoří téměř 9 %. Ve třetí knize Hérodotových *Dějín* se partikule δέ objevuje v podobném poměru, jelikož tvoří téměř 28 %. Partikule καί proti tomu uvozuje pouze 1,5 % vět. Bez partikule je pak 25 % vět s prézentem historickým. To tvoří velký rozdíl oproti výchozímu kritériu.

Rozdělení prézentů historických podle pozice v narativu potvrdilo Allanovu analýzu, podle které se prézens historický vyskytuje hlavně v *epizodě*.⁶⁸ V jeho případě šlo sice především o část *epizody vrchol*, zatímco zde se výrazně převyšuje *komplikace*, ale stále se jedná o nejdůležitější část narativu, kde se vyskytují rozhodující momenty děje. V případě *vrcholu* jde o prézenty historické, které vyjadřují zlomový, dramatický děj, v případě *komplikací* jde pak často o prézenty historické, které tento děj teprve předznamenávají, nebo jsou jeho příčinou.

3.2.2. Adverbiální určení času

Během analýzy jsem sledovala také přítomnost adverbiálních určení času. Jejich přítomnost není jedním z kritérií zahrnutých do tabulky, jelikož ze 79 případů se objevily pouze ve dvou větách.

Jedná se o výskyt č. 2:

Μετὰ δὲ χρόνον, ὡς μιν ἠσπάζετο πατρόθεν ὀνομάζων, λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ παῖς:
(Hdt. 3. 1. 4.)

„Když ji po čase Kambýsés uvítal a oslovil ji jménem otcovským, pravila mu dívka: ...“

a výskyt č. 21:

---

⁶⁷ Rijksbaron (2006a, s. 8)

⁶⁸ Allan (2011, s. 44)

Τέλος δέ μιν περιθύμως ἔχων ὁ Περιάνδρος ἐξελαύνει ἐκ τῶν οἰκίων. (Hdt. 3. 50. 3.)

Nakonec se na něho Periandros rozhněval a vyhnal ho z domu.

Časová adverbia se ve větách s přezentem historickým zpravidla neobjevují. Jelikož přezens historický uvádí čtenáře do času vyprávění, působí tato adverbia, která daný moment ustavují do konkrétního časového úseku, rušivě a stojí proti funkci přezentu historického.

3.2.3. Sémantické rozdělení sloves

Slovesa, která se nacházejí v přezentu historickém, se dají rozdělit do následujících sémantických kategorií:

a. *Verba dicendi* jsou slovesa, která posouvají dialog. Kromě λέγειν a ἀμείβεσθαι, sloves, která se v tabulce vyskytují nejčastěji, sem řadím i slovesa πέμπειν a γράφειν, pokud mají stejnou funkci, tedy poslat vzkaz či odpovédět. Celkem se jedná o 27 případů ze 79.

b. *Verba declarandi* zastupuje pouze sloveso ἀγγέλλειν a jeho složeniny, které se v tabulce vyskytují 2x.

c. *Verba movend* neboli slovesa pohybu se ve zkoumaném textu vyskytují celkem 7x. Nejčastěji je to sloveso ἀφικνέομαι, ἐκπλεῖν a ἐκδιδράσκειν. Slovesa pohybu často zahajují epizodu, kdy buď přivádějí do děje nové postavy, nebo přenášejí děj do nových lokací. Příkladem je výskyt č. 32:

Γεγονότων δὲ τούτων ἐξ παραγίνεται ἐς τὰ Σοῦσα Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπεος ἐκ Περσέων ἦκων· (Hdt. 3. 70. 3.)

Když jich bylo šest, přibyl z Persie do Sús Dareios, syn Hystaspův.

d. *Verba cognoscendi* mají pouze dva výskyty, a to sloveso πυνθάνεσθαι a sloveso δεικνύναι. Ze sloves označujících mentální děje a hnutí mysli jsou *verba cognoscendi* (a především sloveso πυνθάνεσθαι) nejčastější slovesa, která se vyskytují v přezentu historickém. Bývají obvykle ve *vrcholu* epizody.

e. *Verba male faciendi* jsou slovesa, která vyjadřují nějaké „zlé činění, ubližování.“ Patří sem často se opakující sloveso κτείνειν a jeho složeniny, dále sloveso παίειν, τρωματίζειν a sloveso ἀποτάμνειν. Celkem se jedná o 10 výskyty. Tvoří poměrně

výraznou skupinu, což souvisí s využitím prézentu historického v nejdramatičtějších scénách, v nichž je někdo zabíjen či se mu nějakým způsobem ubližuje.

Ostatní velmi různorodá slovesa by se dala obecně označit jako *verba agendi*, která označují určité konání či jednání bez další specifikace. Patří sem jak *verba efficiendi*, jako např. ποιέειν, tak i *verba afficiendi*, jako např. ῥίπτειν. Jedná se o slovesa, která také vyjadřují aktivní konání v dramatických scénách (εὐρίσκειν, ἐξελάυνειν nebo παραλαμβάνειν).

3.2.4. K funkci prézentu historického

Nalezené výskyty prézentu historického by se daly rozdělit i z hlediska své funkce. Největší skupinu tvoří případy, kdy prézens historický zdůrazňuje dramatický moment v ději. Příkladem může být výskyt č. 53:

Δαρείος μὲν ταῦτα ἐπειρώτα, τῶ δὲ ἄνδρες τριήκοντα ὑπέστησαν, αὐτὸς ἕκαστος ἐθέλων ποιέειν ταῦτα. Ἐρίζοντας δὲ Δαρείος κατελάμβανε κελεύων πάλλεσθαι· παλλομένων δὲ λαγχάνει ἐκ πάντων Βαγαῖος ὁ Ἄρτόντεω. Λαχὼν δὲ ὁ Βαγαῖος ποιεῖ τάδε· βυβλία γραψάμενος πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν λέγοντα πρηγμάτων σφρηγιῖδά σφι ἐπέβαλε τὴν Δαρείου, μετὰ δὲ ἦε ἔχων ταῦτα ἐς τὰς Σάρδεις. (Hdt. 3. 128. 1.)

Tak se ptal Dareios a třicet mužů se nabídl; každý z nich chtěl čin vykonat. Dareios zarazil jejich spor a nařídil losovat. Los vytáhl Bagaios, syn Artonův. Byl vylosován, napsal si Bagaios mnoho dopisů o různých záležitostech, opatřil je Dareiovou pečetí a odešel s nimi do Sard.

Izolovaný prézens historický λαγχάνει tu mezi imperfekty a aoristy oživuje vyprávění. Prézens historický ποιεῖ již spíše upozorňuje na důležitý děj, který bude příčinou následující zápletky. Dopisy, které si Bagaios předepíše, budou hrát významnou roli v dalším ději.

Předznamenání dalšího důležitého děje a uvození nové epizody je další funkcí prézentu historického. Dobře ho ilustruje i příklad č. 12:

Ὡς δὲ ἤγαγον τὸν Ἄπις οἱ ἱεῖες, ὁ Καμβύσης, οἷα ἐὼν ὑπομαργότερος, σπασάμενος τὸ ἐγχειρίδιον, θέλων τύψαι τὴν γαστέρα τοῦ Ἄπιος παίει τὸν μηρόν· (Hdt. 3. 29. 1.)

Když kněží Apise přivedli, tu Kambýsés, jak byl trochu prudký, vytrhl dýku, a chtěje bodnout Apise do břicha, zasáhl kýtú.

Kambýsés tu poraní posvátné tele, které Egyptané považují za boha Apise. Snaží se ho tím znevážit jeho božství. Později však zemře kvůli zranění, které mu způsobí meč na úplně stejném místě, kam on sám bodl Apise (výskyt č. 27). Prézens historický παίει tu předznamenává budoucí související děj a upozorňuje čtenáře na to, že se jedná o důležitý moment v daném příběhu. V případě smrtelného zranění Kambýse je pak též použit prezens historický slovesa παίει.

Pokud se v prezentu historickém vyskytují *verba dicendi* v celých sériích, nemají funkci *praesentis dramatici*. Prézens historický tu přináší čtenáři pocit, že je přímým svědkem scény a vtahuje jej do děje. Příkladem může být výskyt č. 33 až 35:

Λέγει πρὸς ταῦτα Δαρεῖος· Ἄνδρες οἱ παρεόντες, τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ ἐξ Ὀτάνεω εἰ χρήσεσθε, ἐπίστασθε ὅτι ἀπολέεσθε κάκιστα· ἐξοίσει γάρ τις πρὸς τὸν μάγον, ἰδίῃ περιβαλλόμενος ἑωυτῷ κέρδεα. (...) Λέγει πρὸς ταῦτα ὁ Ὀτάνης, ἐπειδὴ ὥρα σπερχόμενον Δαρεῖον· Ἐπεῖτε ἡμέας συνταχύνειν ἀναγκάζεις καὶ ὑπερβάλλεσθαι οὐκ ἔᾶς, ἴθι ἐξηγέο αὐτὸς ὅτεῳ τρόπῳ πάριμεν ἐς τὰ βασιλῆα καὶ ἐπιχειρήσομεν αὐτοῖσι. (...) Ἀμείβεται Δαρεῖος τοῖσδε· (Hdt. 3. 71. 4. – 72. 2.)

„Mužové přítomní,“ prohlásil Dareios, „použijete-li způsobu naznačeného Otanem, buďte si jisti, že zahynete nejhorším způsobem, neboť určitě to mágovi někdo donese, aby si získal odměnu sám pro sebe. (...)“ Vida Dareiovo rozhorlení, odpověděl na to Otanés: „Když nás nutíš ke spěchu a nepřipouštít odklad, tedy nám pověz sám, jak se dostaneme do královského paláce a jak je přepadneme.“ (...) „Otane,“ odpověděl Dareios (...)

Verba dicendi v tomto případě posouvají dialog a udržují dojem, že se odehrává v přítomnosti.

4. Prézens historický v češtině

Prézens historický, v české lingvistické terminologii též prezens dramatický, prezens vyprávěcí a prezens malebný, je v češtině stejně jako v řečtině stylistickým prostředkem k oživení vyprávění. Havránkova mluvnice⁶⁹ kromě této funkce upozorňuje i na funkční rozdíl v užívání prezentu v dokonavém i nedokonavém vidu. Havránek uvádí, že dokonavý vid zvýrazňuje chronologii dějů, zatímco nedokonavý vid působí na čtenáře silnějším účinkem

⁶⁹ Havránek, Jedlička (1960).

zpřítomnění. Výběr slovesného vidu se řídí videm préterita, které prézens historický v daném případě nahrazuje.⁷⁰ Otázka vidu je v řeckém prézentu historickém jednodušší, jelikož prézentní kmen je vždy nedokonavý.⁷¹

Mluvnice současné češtiny⁷² uvádí prézens historický pouze jako stylistický prostředek k oživení děje. Encyklopedický slovník češtiny⁷³ odděluje prézens historický, kdy je užito prézentní formy pro děj minulý, a prézens dramatický, kdy je tak učiněno za účelem vyvolání dramatického dojmu. František Štícha zdůrazňuje, že se nejedná o gramatickou formu se speciálním významem, ale o jinou interpretaci indikativu prézentu ve specifickém kontextu.

François Esvan ve svém rozboru⁷⁴ navrhuje rozdělení prézentu historického na tři podtypy: 1. prézens registrující, 2. prézens historický a 3. prézens synoptický.

4.1. Prézens registrující

Prézens registrující se na rozdíl od prézentu historického vyskytuje v kontextu konkrétního referenčního bodu, kterým je buď:

- a) časový údaj: „V roce 1994 však Fred „Sonic“ Smith umírá na srdeční zástavu. Bylo mu 44 let.“⁷⁵ „Zdroje v Bruselu však včera upozorňují, že Klaus nešel při debatě v Komisi do podrobností.“⁷⁶
- b) odkaz na konkrétní objekt: „Mistr ze Stuttgartu. Kristus se zjevuje Panně Marii. Tempera na dřevě.“⁷⁷ Tento prézens historický odkazuje na konkrétní obraz.

Prézens registrující se podle Esvana objevuje pouze v nedokonavém vidu. Zajímavé je, že se často vyskytuje po časovém adverbium, jelikož řecký prézens historický nahlíží na časova adverbia jako rušivá a téměř se v jejich okolí nevyskytuje.

---

⁷⁰ Havránek, Jedlička (1960, s. 248)

⁷¹ Huitink, Boas, de Bakker (2019, s. 406)

⁷² Panevová (2014)

⁷³ Karlík, Nekula, Pleskalová (2002)

⁷⁴ ⁷⁴ Esvan (2006, s.226-249)

⁷⁵ Esvan (2006, s. 230)

⁷⁶ Esvan (2006, s. 228)

⁷⁷ Esvan (2006, s. 228)

4.2. Prézens historický

Termínem prézens historický nazývá Esvan i druhý podtyp celého prézentu historického. V tomto užším významu jej dělí na prézens historický mluvený a prézens historický literární. Prézens historický mluvený má tři funkce:

- a) zahájit vyprávění („To takhle jdu jednou ráno do školy...“)
- b) zvýraznit rozhodující momenty vyprávění
- c) uvést přímou řeč („A povídá mi: ...“)⁷⁸

Funkci b) můžeme ztotožnit s funkcí *praesentis dramaticae* v řečtině. Prézens historický mluvený se ve stylizované podobě objevuje i v literárním vyprávění. Vyznačuje se typickým užíváním v 1. osobě. Jelikož se jeho studium opírá o korpusy mluveného projevu, je nutné zdůraznit, že pro antickou řečtinu nemáme s výjimkou stylizovaných mluvených projevů v literatuře žádnou analogii. Nicméně obdoby všech tří funkcí českého prézentu historického jsou uvedeny v kapitole 3.2.4 *K funkci prézentu historického*.

Základní funkcí prézentu historického literárního je stejná jako u prézentu historického mluveného, tedy zvýraznit rozhodující momenty vyprávění. Kromě toho se užívá v situacích, kde nejde o dramatický efekt, ale o tzv. kamerový efekt.⁷⁹ Prézens historický evokuje živou scénu a zaostřuje pozornost čtenáře na konkrétní děj nebo postavu. Na rozdíl od ostatních typů se nejčastěji objevuje ve 3. osobě.

Prézens historický se na rozdíl od prézentu registrujícího užívá v dokonavém i nedokonavém vidu. Dokonavý vid u těchto prézentů však nemá futurální význam.⁸⁰ Užití nedokonavého vidu podle Esvana umožňuje zdůraznit trvalost děje,⁸¹ což dokládá na následujícím příkladu z románu *Pan Theodor Mundstock*:

„Máte to tu pěkný,“ řekne ten s očima krví podlitýma a vyndá z kapsy něco černého, lesklého, co si položí na dlaň a potězkává.“

V případě, že by bylo v tomto příkladu užito dokonavého vidu (potězká), došlo by ke změně významu.

---

⁷⁸ Esvan (2006, s. 233)

⁷⁹ Esvan (2006, s. 237)

⁸⁰ Esvan (2006, s. 238)

⁸¹ Esvan (2006, s. 239)

4.3. Prézens synoptický

Třetím podtypem prézentu historického je prézens synoptický. Ten se užívá v souhrnech a výtazích vyprávění. Vyděluje se tedy na základě kontextu, ve kterém se užívá, což jsou např. scénáře, instrukce, recenze apod. Stejně jako v případě podtypu prézentu historického je v něm užíváno dokonavého i nedokonavého vidu. Zajímavé je, že v řečtině není prézens užíváný v synopsích na začátcích dramát, tedy v hypothesis, považovaný za prézens historický, jelikož text počítá s aktuálním předvedením na jevišti, kdy přítomnost vyjádřená slovesným časem odpovídá přítomnosti na jevišti.⁸² Kontext, který obsahuje český prézens historický synoptický je naproti tomu psaný text, který je v případě dramatu od přímé performance oddělen.

5. K analýze českých překladů

Při hledání výskytů prézentu historického ve třetí knize Hérodotových *Dějin* jsem přihlížela i k tomu, zda je české překlady reflektují. Z toho důvodu jsem vybrala právě třetí knihu, pro kterou jsou k dispozici tři české překlady: Jaroslava Šonky (2004), Ferdinanda Stiebitze (1941)⁸³ a Jana Kvíčaly (1863-1864). Překlad Jana Kvíčaly dnes již není aktuální, ale při srovnání obou překladů je zřejmé, že Ferdinand Stiebitz s ním pracoval. Číslování příkladů odkazuje k výskytům prézentu historického v přiložené tabulce.

V nejnovějším překladu Jaroslava Šonky není zachován ani jeden prézens historický. Zároveň se nepodařilo nalézt žádné alternativní prostředky, kterými by byl nahrazen. Překlad Jana Kvíčaly zachovává 13 prézentů historických ze 79. Jedná se o různorodé případy. Prézens historický zachovává na místech, kde zvýrazňuje dramatický moment:

č. 39-40: *Tak jeden z magů tyto raní; druhý pak, když mu luk nebyl k potřebě, běží do komnaty.*

č. 41: (...) *než dva z oněch sedmi mužů vderou se zároveň s ním dovnitř.*

č. 53: *I padne los na Bagaia, syna Artontova.*

Zachovává jej i v případech, kdy se jedná o zpřítomnění dialogu uvozeného slovesy dicendi:

---

⁸² Schwyzer, Debrunner (1950, s. 272-273)

⁸³ Překlad F. Stiebitze je výběrový a chybí v něm text pro výskyty 53-79.

č. 30: *Když to Otanes slyšel, více mu ta věc do očí bila. I pošle jí třetí návštěví, znějící v tato slova:*

č. 31: *Na to mu Faidyme vzkáže, řkouc, že u veliké nebezpečnosti se vydá, učiní-li to;*

č. 34: *Dí na to Otanes, poněvadž viděl, že Dareios podrážděn jest:*

č. 36: *Dí na to Gobryes:*

č. 72, 73: *I zvěstuje vrátný králi, co uslyšel; tento pak dí jemu s udiveným:*

Kvíčala ponechal prezens historický i v přímé řeči, kde je jediný výskyt v jiné, než ve třetí osobě:

č. 28: *Lidské přirozenosti nelze zajisté, jakž nyní poznávám, odvrátiti to co se státi má, já pak hlupec pošlu Prexaspa do Sus, aby Smerdisa usmrtil.*

Stejným způsobem postupuje i Stiebitz. Podle Kvíčaly zachovává 6 prezentů historických, mezi nimi neobvyklý příklad v přímé řeči:

č. 28: *Nebylo v lidské přirozenosti odvrátiti to, co mělo přijíti; ale já pošetilec pošlu Praxaspu do Sus, aby usmrtil Smerdia.*

Kromě toho zachovává prezenty historické v dramatických momentech:

č. 17: *A když se ocitl daleko od ostrova, stáhl si prsten a před očima všech, kdo s ním pluli, vrhne jej do moře.*

č. 19: *Ale když sluhové kuchali tu rybu, najdou v jejím břiše ten Polykratův prsten.*

č. 26, 27: *A jak tak vyskakuje na koně, odletí mu spodek pochvy kryjící hrot meče, meč se obnaží a raní ho do stehna.*

I Stiebitz zachovává prezenty historické v dialozích:

č. 33: *Dareios na to dí:*

č. 34: *Otanes, vida Dareiovo rozhorlení, na to dí:*

č. 35: *Dareios odpoví takto:*

č. 36: *Potom Gobryás dí:*

Následující dva příklady ilustrují pocit nepatřičnosti, který může ve čtenáři vzbudit prézens historický, pokud je souřadně připojen k jinému slovesu v minulosti a není u něj přítomna další partikule nebo k němu není doplněno nějaké adverbium:

č. 50: *Oni se ukáží králi a pověděli, proč se jim to stalo.*

č. 38: *Druhý se bránil oštěpem a udeří Aspathina do stehna a Intaferna do oka;*

Celkem Stiebitz zachová 27 prezentů historických.

Z překladů vyplývá, že čeština, která využívá prézens historický méně, než řečtina, od zachování prezentů historických ustupuje. Zároveň, jak je vidět na nejnovějším překladu J. Šonky, je nenahrazuje žádným alternativním nástrojem. Je možné, že řecké dějepisceví je vnímáno jako uzavřený žánr a přílišná časová vzdálenost již čtenáři nedovoluje, aby se mohl cítit přímým svědkem děje, a proto se mu překladatel vyhýbá.

6. Závěr

Na základě předem daných kritérií jsem v této práci provedla analýzu výskytů prezentu historického ve třetí knize Hérodotových *Dějín*. Ačkoliv se pro každé kritérium podařilo najít výjimku, většina závěrů badatelů se potvrdila. Jelikož prézens historický je stylistický prostředek, nepředstavují tyto výjimky porušení gramatických pravidel, které by se dalo zdůvodnit, ale jsou spíše zajímavým příkladem neobvyklého užití. Největší rozdíly se ukázaly v případě kritéria partikulí. Rijksbaron hovoří o případech, kde je věta s výskytem prezentu historického uvozena partikulí. Pomíjí ale nezanedbatelné množství případů, kdy věta partikulí uvozena není. Moje analýza odhalila téměř 25 % výskytů bez jakékoliv partikule. Podobně jako v případě absence časových adverbíí, která se ve větách s prezentem historickým nenacházejí, protože narušují „eyewitness“ efekt, mohou být partikule záměrně vynechávány ze stejného důvodu. Výjimkou je partikule *δὲ*, která má odporovací odstín a umocňuje význam prezentu historického.

Rozdělení podle pozice v narativu přineslo podobné výsledky, jako v případě Allanovy analýzy. Prézens historický, který vyjadřuje rozhodující moment v ději, se objevuje výhradně v těch částech narativu, které tyto rozhodující momenty obsahují. To je hlavně *epizoda* a její části *komplikace*, *vrchol* a *rozuzlení*.

Sémantické rozdělení sloves odráží dvě hlavní funkce prézentu historického, které se v analýze objevovaly nejčastěji: *verba dicendi* zpřítomňují dialog a rozmanitá *verba agendi* dramatičtují děj.

Porovnání českého a řeckého prézentu historického ukazuje několik rozdílů. Hlavní rozdíl je v otázce vidu. V případě českého prézentu historického vid může ovlivnit interpretaci významu, zatímco řecký prézens historický je vždy nedokonavý. Ačkoliv se u řeckého prézentu historického téměř nevyskytují časová adverbia, jeden z podtypů českého prézentu historického se jimi přímo vyznačuje. Funkce prézentu historického se ale v obou případech shodují.

Analýza českých překladů Hérodota ukazuje, že čeština od zachování prézentu historického spíše upouští. Důvodem může být časový odstup současného čtenáře od antického Řecka. Zároveň se neukázala tendence prézens historický nahradit jiným prostředkem.

7. Bibliografie

HÉRODOTOS. 2004. *Dějiny*. Přeložil Jaroslav Šonka. Praha: Academia.

HÉRODOTOS. 1941. *Z dějin východních národů*. Přeložil Ferdinand Stiebitz. V Praze: Melantrich.

HÉRODOTOS. 1863-1864. *Herodotovy dějiny*. Přeložil Jan Kvíčala. V Praze: tisk a náklad Dr. Julia Grégra a Frant. Šimáčka.

HÉRODOTOS. 1987. *Herodoti Historiae*. Vol. 1, Libros 1-4 Continens. 1. Aufl. Leipzig: B.G. Teubner, Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana.

ALLAN, Rutger. 2011. *The historical present in Thucydides: Capturing the case of ΑΙΠΕΙ and ΑΑΜΒΑΝΕΙ*. In: LALLOT, J. et al. *The historical present in Thucydide: Sémantique et fonction narrative*. Leiden – Boston: Brill, s. 37-64.

COULTER H. George. 2011. *The temporal characteristics of the historical present in Thucydides*. In: LALLOT, J. et al. *The historical present in Thucydide: Sémantique et fonction narrative*. Leiden – Boston: Brill, s. 223-242.

DUHOUX, Yves. 1992. *Le verbe grec ancien. Éléments de morphologie et de syntaxe historiques*. Louvain-La-Neuve: Peeters.

ERBEN, Karel Jaromír. 1976. *Pohádky*. Praha: Československý spisovatel.

ESVAN, Francois. 2006. *Historický prézens v současné češtině: možnosti a meze jeho jazykových a komunikativních funkcí*. In: ŠTÍCHA, F. (ed.), *Možnosti a meze české gramatiky*. Praha: Nakladatelství Academia, s. 226-249.

- GOODWIN, William Watson, GULICK, Charles Burton. 1958. *Greek Grammar*. Boston: Ginn.
- HÁJEK, Martin. 2014. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- HAVRÁNEK, Bohuslav, JEDLIČKA, Alois. 1960. *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- HUMBERT, Jean. 1960. *Syntaxe Greque*. Paříž: Librairie C. Klincksieck.
- HUITINK, Luuk, VAM EMDE BOAS, Evert, DE BAKKER, Mathieu. et al. 2019. *The Cambridge Grammar of Classical Greek*. Cambridge University Press.
- KARLÍK, Petr, NEKULA Martin, PLESKALOVÁ Jarmila ed. 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KÜHNER, Raphael, GERTH, Friedrich. 1898. *Ausführliche Grammatik der Griechischen Sprache. Zweiter Teil: Satzlehre*. Hannover und Leipzig.
- LALLOT, Jean. et al. 2011. *The historical present in Thucydide: Sémantique et fonction narrative*. Leiden – Boston: Brill.
- Liddell–Scott–Jones. *Greek-English Lexicon*.
- URL: <http://stephanus.tlg.uci.edu/lsg/#eid=1> (poslední přístup 5. 7. 2019)
- MALONEY, E. 2014. *Historical Present*. In: G. Giannakis et al. In: 2014. *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*. Leiden: Brill. vol. 2, s. 161-162.
- PANEVOVÁ, Jarmila. 2014. *Mluvnice současné češtiny. Svazek druhý: Syntax češtiny na základě anotovaného korpusu*. Praha: Karolinum.
- RADEMAKER, Adriaan., BUIJS, Michel. 2011. *A Tale of two involuntary encounters: Linguistics and the persuasive function of the historical present in two thucydidean battle scenes*. In: LALLOT, J. et al. *The historical present in Thucydide: Sémantique et fonction narrative*. Leiden – Boston: Brill, s. 115-158.
- RIJKSBARON, Albert. 2006a. *The Syntax and Semantics of the Verb in Classical Greek*. Chicago: The University of Chicago Press.
- RIJKSBARON, Albert. (2006b) *On False Historic Presents in Sophocles (and Euripides)*. In: I. J. F. de Jong, A. Rijksbaron. *Sophocles and the Greek Language: Aspects of Diction, Syntax and Pragmatics*, Leiden-Brill.
- RUNGE, Stephen. 2009. "The verbal aspect of the historical present indicative in narrative". <http://www.ntdiscourse.org/docs/ReconsideringHP.pdf> (poslední přístup 5. 7. 2019)
- SCHWYZER, Eduard., DEBRUNNER, Albert. 1950. *Griechische Grammatik. II: Syntax und Syntaktische Stilistik*. Mnichov: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- SMYTH, Herbert Weir. 1976. *Greek Grammar*. Massachusetts: Harvard University Press.
- ŠTÍCHA, František, ed. 2006. *Možnosti a meze české gramatiky*. Praha: Academia.

ŠTÍCHA, František. 2017. *HISTORICKÝ PRÉZENS*. In: KARLÍK, Petr., NEKULA, Martin., PLESKALOVÁ, Jana. (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.
URL: [https://www.czechency.org/slovník/HISTORICKÝ PRÉZENS](https://www.czechency.org/slovník/HISTORICKÝ_PRÉZENS) (poslední přístup: 5. 7. 2019)